

**УНИВЕРСИТЕТ ПО БИБЛИОТЕКОЗНАНИЕ И
ИНФОРМАЦИОННИ ТЕХНОЛОГИИ**

**МАГИСТЪРСКА ПРОГРАМА
“ИНФОРМАЦИОННИ ТЕХНОЛОГИИ И ФИНАНСОВ
ИНЖЕНЕРИНГ“**

**МАГИСТЪРСКА ТЕЗА
НА ТЕМА:
АНАЛИЗ НА КРЕДИТНИЯ РИСК**

Дипломант: Десислава Ташева

Спец. ИТФИ / задочно

Магистратура

Фак. № 012-физ

Научен ръководител:

Проф.Галина Панайотова

София
2016г.

РЕЗЮМЕ

Магистърска теза на тема: “Анализ на кредитния риск”

Дипломант: Десислава Ташева, фак №012-физ

Научен ръководител: Проф.Галина Панайотова

Магистърска теза е в обем от 79 стр. Състои се от увод, 3 глави, заключение и използвана литература. Съдържанието на магистърската теза е представено в следната последователност:

Увод

В увода са представени актуалността и значимостта на избраната тема, свързана със банковото кредитиране, която е една от основните форми на съществуване на кредита в нашето съвремие.

Първа глава

Обща характеристика на кредитирането, кредита и кредитния риск

Първа глава на магистърската теза е посветена на теоретичната характеристика на риска. Последователно са изследвани: Обща характеристика на кредитирането(т.1); Същност на кредита (т.2); Фактори, оказващи влияние върху кредитната политика(т.3); Разгледани са различните определения на понятието риск (т.4)

Втора глава

Анализ на кредитния риск

Втора глава на магистърската теза е с теоретико-приложна насоченост. Отделено е внимание на управлението на кредитния риск. Представени са някои основни техники и модели при управлението на риска, като са предложени насоки за тяхното усъвършенстване и адаптиране към съвременната банкова практика.(т.1) Изложени са подходите за управление на кредитния риск (т.2) Анализирани са показателите за оценка на кредитоспособността на кредитополучателите (т.3) В последната

част от главата се изяснява същността на риска от концентрация и спецификите на неговото управление (т.4)

Трета глава

Анализ на рисковите експозиции и провизиите

В трета глава на магистърската теза се разкрива склонността на финансовата институция да поема риск и позволяват да придобие обща представа за нивото и тенденцията на кредитния, пазарния и операционния риск в банковата дейност. Кредитният риск е най-характерният за рисковите експозиции на банките.

Рискови експозиции като обекти на анализа (т.1) Същност, формиране, признаване и оповестяване на провизиите за загуби от обезценка(т.2)

Разгледани са специфични провизии за кредитен риск (т.3) и обезпечения при предоставяне на кредити(т.4) Изведена е ролята на счетоводната информация при управлението на риска (т.5)

Заключение

ЦЕЛ НА МАГИСТЪРСКАТА ТЕЗА:

За целите на магистърската теза се акцентира върху риска като основен елемент на съвременната банкова дейност. Очертават се видовете финансови рискове в дейността на банките и внимателно се анализира кредитният риск. Разглеждат се основните постановки на понятието риск, дефинират се видовете банков риск и се представят различни техники и подходи за управлението на риска в банките, и по-специално на кредитния риск. Увеличаването на продуктовата гама, с която съвременната банка е ангажирана, разширява хоризонта, в който рискът се проявява и който банката следва да управлява.

ЗАДАЧИ:

- Да се очертаят източниците на риск в дейността на съвременната банка и влиянието им върху резултатите от дейността;
- Да се открие значимостта на управлението на кредитния риск за функционирането на търговските банки и техния успешен бизнес;
- Да се очертае ролята на счетоводната информация при управлението на риска;
- Да се представят и анализират основните техники за редуциране на кредитния риск и да се дадат насоки за тяхното адекватно приложение;
- Да се очертае същността на финансовите инструменти като основен градивен елемент за управление на риска в съвременната банкова система;
- Да се очертаят някои основни насоки за усъвършенстване управлението на кредитния риск.

СЪДЪРЖАНИЕ

Увод.....	5
Първа глава	
Обща характеристика на кредитирането, кредита и кредитния риск.....	7
1. Обща характеристика на кредитирането.....	7
1.1. Възникване на кредита, парите и банките.....	7
2. Същност на кредита.....	9
2.1. Кратка характеристика на кредита.....	9
2.2. Основни видове кредити отпускани от търговските банки.....	12
3. Кредитна политика. Фактори, оказващи влияние върху нея.....	15
4. Същност на банковия риск.....	18
4.1. Видове банков риск.....	20
5. Кредитен риск в търговските банки.....	24
5.1. Причини за възникване на кредитния риск.....	25
5.2. Видове кредитен риск.....	26
Втора глава	
Анализ на кредитния риск.....	28
1. Задачи на анализа.....	28
2. Етапи на анализа.....	29
3. Показатели за анализ на кредитния риск.....	34
4. Анализ след отпускането на кредит.....	46
Трета глава	
Анализ на рисковите експозиции и провизиите.....	51
1. Рисковите експозиции като обект на анализа.....	51
1.1. Балансови рискови експозиции.....	51
1.2. Задбалансови рискови експозиции.....	53
2. Същност, формиране, признаване и оповестяване на провизиите за загуби от обезценка.....	56
3. Специфични провизии за кредитен риск и провизии (обезценки) за кредитен риск.....	64
3.1. Специфични провизии за кредитен риск.....	64
3.2. Провизии (обезценки) за кредитен риск.....	67
4. Обезпечения при предоставяне на кредити.....	72
5. Показатели за финансово-счетоводен анализ на рисковите експозиции и провизиите в банките.....	74
Заклучение.....	76

Увод

През последните години банковият сектор излиза от дълбоката криза от 1997г. и се стабилизира. След въвеждането на валутния борд банките постепенно започнаха да се интегрират в новата икономическа реалност и да променят своята политика. Българската банкова система започна бързо да се развива. Наложи се тенденция на постоянно увеличаване обема на дейността на банките.

В основата на развитието на банковия сектор е най-вече ръстът в кредитирането, което се превърна в основен източник на приходи за българските банки. В резултат на ръста на депозитите и преориентирането на голяма част от депозитите в чужбина на българските банки към кредити, продиктувано и от спада на световната икономика, банките увеличиха кредитните си портфейли. Това доведе до най-значимото увеличение на кредитите от въвеждането на системата на паричния съвет. Този ръст способства за нарастване на инвестициите и брутния вътрешен продукт, има положителен ефект върху развитието на икономиката като цяло.

Предвид на наложените изисквания на пазара, банките все повече разширяват кредитната си дейност, стремят се да подобряват качеството на предлаганите от тях услуги, включително и в областта на кредитирането, да привличат нови клиенти, да постигнат по-голяма печалба и по-добър имидж сред конкурентите си. Въпреки че банковите мениджъри се стремят към възможно най-високо ниво на приходите, в същото време те са загрижени за запазване на бъдещото им ниво, т.е. за качеството на приходите. Променливият характер на доходността се обуславя от различните видове риск, съпътстващи банковото дело. Анализът на кризите в банковите системи на различни държави показва, че основната причина за проблемите е реализацията на кредитния риск – значителни

обеми на просрочени кредити в резултат на провеждане на рискована кредитна политика.

За целта банките е необходимо да изградят максимално опростена и ефективна система на кредитиране, съобразена с изискванията на икономическата действителност.

Управлението на осъществяваната от банките дейност изисква от тях детайлно и задълбочено познаване на технологията на банковото кредитиране и изучаване влиянието на различните фактори, въздействащи върху това, за да бъдат дейностите им печеливши и да се предпазят от загуби.

Пред банките постоянно възникват проблеми от най-различен характер, чието разрешаване изисква наличието на огромен обем информация. Те трябва във всеки един момент да определят степента на риска и размера и срока на кредита, който може да се предостави.

ПЪРВА ГЛАВА

ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА НА КРЕДИТИРАНЕТО, КРЕДИТА И КРАДИТНИЯ РИСК

1. Обща характеристика на кредитирането

1.1. Възникване на кредита, парите и банките

Когато говорим за кредит, кредитен пазар, банки и пари, трябва да знаем, че тези понятия са взаимно свързани. При разглеждането на кредитите би трябвало да обърнем внимание на банките като цяло.

Историческите предшественици на съвременните банки са се появили по времето, когато основната парична единица са били златните и сребърните монети. С оглед на безопасността и удобството на деловите операции средновековните „бизнесмени“ носели своите монети на местните ювелири, получавайки в замяна разписка. Разписките на златарите били охотно приемани като разплащателно средство и се превърнали в най-ранната форма на книжните пари. Постепенно златарите придобили статут на средновековни „банкери“.

Първоначално разписките се обменяли в злато, т.е. представлявали определено количество злато в резерв. С течение на времето обаче златарите установили, че количеството пари, които хората внасят в техния дюкян (банка), превишава сумите, които вносителите изтегляли. Оттук възникнала идеята за предоставяне на част от златото на носителите на трети лица, които от своя страна изплащали взетите суми с лихва.

В много от случаите заемателите се съгласявали да приемат книжни разписки. Това послужило за възникването на така наречената банкова система с частни резерви, а не на кредитната въобще.[7]

Непретенциозно е да определим, че парите са едно от най-гениалните изобретения на човека. Трудно е да си представим време, в което те да не са съществували под каквато и да е било форма. Първоначално парите са представлявали стоки, които са били практични и ежедневно необходими на човека. По-късно обаче настъпила промяна в разбирането на понятието. Тъй като всяка една вещ може да се приеме за пари, то материалът, от който били правени парите, трябвало да отговаря на определени изисквания. Изискванията като подвижност, стабилност, еднородност, делимост, устойчивост и други. Дълго време поради своите характеристики като парична стойност били използвани скъпоценните материали.

И все пак нека си зададем въпроса какво са всъщност парите? Сред съвременните икономисти съществуват няколко мнения, свързани със стойността и тълкуването на функциите на парите. Признати са три функции: средство за обръщение, средство за съхранение на богатства и мяра за стойност. От тези три функции, при разглеждането на въпроса за кредита, най-голямата тежест има втора, т.е. функцията на парите като средство за съхраняване на богатства, тъй като именно натрупването на средства е източник на кредитни ресурси. Именно в тази функция на парите – съхраняването, се изразява способността на парите, при която се използва съответстващата стойност на това, което е било продадено днес с оглед бъдеща покупка. С помощта на парите, техния притежател, може в един или друг момент да изпълни всяко свое финансово задължение, доколкото парите могат да бъдат използвани като средство за плащане и имат фиксирана номинална стойност.

В днешно време нещата са много по-различни. Налице имаме редица банкови и небанкови институции, при които най-съществените активни

операции са именно кредитите. Те заемат най-голям дял в активите им. Кредитите представляват 50-60% от активите на банките в развитите страни, докато в нашата страна дялът им е по-висок и достига 75%.

2. Същност на кредита

2.1 Кратка характеристика на кредита

Кредитът е икономическа категория, при дефинирането на която съществуват различни гледни точки. Произходът на думата е от латински, където “credere” , което означава вяра, доверие, а “creditum” – заем, дълг. Едни автори и школи го разглеждат като форма за придобиване на допълнителни средства, на допълнителна покупателна сила чрез временно ползване на чужди капитали. Други, определят кредита като доверие, възвръщаемост и задължение за изпълнение на бъдещи плащания. Кредитът предсавлява частно стопанско правоотношение или доброволно предоставяне и получаване на стопански блага между различни лица на основата на доверие на една от страните за по-късно удовлетворяване от другата страна, или доброволно преотстъпено право за разпореждане с чужди блага, срещу поет ангажимент да се възстановят техните равностойности заедно с дължимите лихви. Същността на кредита може да бъде изразена като преотстъпване от търговската банка-кредитор в полза на кредитополучателя на права върху определен паричен ресурс. Заедно с предаването на тези права обаче се наблюдава и прехвърлянето на редица задължения и отговорности, заложиени в условията по кредитната сделка. С договор за банков кредит, банката се задължава да отпусне на заемателя паричната сума за определена цел и при уговорени условия. Заемателят се

задължава да ползва сумата съобразно уговорената цел и да я върне след изтичане на срока, като заплати договорените с банката лихва и такси.[8]

Целта на банката е кредитополучателя да върне отпуснатите парични средства, но за да се защити от евентуални загуби банката изисква обезпечение, съответстващо на риска по кредитната сделка.

Обезпечение е всяко поръчителство, гаранция, залог, ипотека или изявление, което осигурява възможност при непогасяване от страна на длъжника, дължимата сума по обезпеченото вземане да се събере от поръчителя, гаранта, изявителя или чрез продажба на заложеното или ипотекираното имущество. Видовете обезпечения са:

- Вещни – залог върху движима вещ или върху вземане и ипотека върху недвижим имот
- Лични – поръчителство, гаранция, застраховане на кредитния риск.

Залогът е договор по силата, на който кредиторът има право да задържи чужда движима вещ, докато обезпеченото вземане бъде погасено изцяло или да се удовлетвори предпочитателно от цената на заложената вещ чрез принудително изпълнение върху нея.

Законът за задълженията и договорите различава два вида залог: върху вещи и върху вземания. При първия случай по силата на договор банката получава правото да държи вещта или документ за собственост върху нея. Във втория случай длъжникът прехвърля върху кредитора чрез цесия, заложно джиро или по друг начин свое право на вземане от трето лице.

Ипотеката е право по силата, на което кредитор може да се удовлетвори предпочитателно за свое вземане от цената на недвижим имот, във чиято собственост и да се намира той. Ипотеката се учредява чрез вписване, което се извършва въз основа на договор или на закона. Спрямо закона върху недвижимите имоти и вещните права върху тях,

придобити изцяло или частично чрез ползването на банков кредит, банката има право на законна или договорена ипотека.

Особен е залогът, учредяван без предаване на заложеното имущество. Особени случаи на залог са:

- залог за вземане
- залог на безналична ценна книга
- залог на дял от търговско дружество
- залог на съвкупност
- залог на търговско предприятие.

Поръчителството е договор, сключен в писмена форма, с който поръчителят се задължава спрямо кредитора на друго лице да отговаря за изпълнение на неговото задължение. Поръчителството се простира върху всички последици от неизпълнението та главното задължение, включително и разноските по събирането на вземането. Поръчителят е задължен солидарно с главния длъжник. Поръчителят, който е изпълнил задължението може да иска от длъжника главница, лихвите и разноските, които е направил след като го е уведомил за предявения срещу него иск. Той има право и на законна лихва върху заплатените суми от деня на плащането. Най-често срещаната форма на поръчителство е авалът по ценни книжа „на заповед”. Към поръчителя банката може да предяви няколко изисквания, например по отношение на имущественото му състояние или свързаността му с длъжника.

Гаранция е всяко писмено изявление на определено лице (гарант), което поражда задължение за плащане на вземане на банката към трето лице (длъжник) при условията и в сроковете, при което вземането става дължимо и изискано спрямо длъжника, както и всяко задължение на гаранта да плати в полза на банката в случай, че длъжника не изплати задължението си. В частност, когато гарант е банка, процедурите по

предоставяне на банковата гаранция са подобни на тези при предоставяне на банков кредит. Когато издаването на банковата гаранция е съпроводено с поставяне на изискване за наличие на вещно обезпечение, например блокиране на сума по депозитна сметка на наредителя, е налице трансформиране на вещно обещание в лично.

При третата форма се касае за застраховане на вземанията на определена банка по конкретен кредитен договор, за които и да е кредитни сделки, които отговарят на определени общи условия на застрахователя.

2.2. Основни видове кредити, отпускани от търговските банки

Търговските банки отпускат множество видове заеми, които могат да се класифицират по различни признаци:

- Според срока:
 - краткосрочни – до 1 година;
 - средносрочни – до 7 години;
 - дългосрочни – над 7 години.
- От гледна точка обекта на кредитиране :
 - инвестиционни;
 - за текущи нужди.

Инвестиционния кредит е свързан с придобиването на дълготрайни материални активи. Той може да бъде предназначен за закупуване на движими дълготрайни материални активи и за изграждане, строителство и закупуване на недвижими дълготрайни активи. За обезпечаване на тези кредити служи придобитото с тяхна помощ имущество.

Кредитите за текущи нужди са целеви и се отпускат за основната производствена дейност на фирмата, за покриване на нейните текущи разходи и за други стопански цели.

- Според договорения начин на погасяване:

- погасяват се еднократно при настъпване на падежа;
- изплащат се на периодични вноски по предварително съставен погасителен план.

- Според вида на предоставеното обезпечение

- обезпечени с движимо имущество;
- обезпечени с недвижимо имущество;
- срещу поръчителство на трети лица;
- доверителни – нямат реално обезпечение и създават най-големи проблеми на търговските банки.

- Според начина на предоставяне или ползване

- овърдрафт;
- револвиращи (възобновяеми);
- сконтови;
- дадени от банката гаранции под формата на поръчителство, авалиране и акцептиране.

Овърдрафт кредит – банката отпуска на клиента си определена парична сума (при предварително уговорени лихвени условия), когато авоарите по текущата му сметка не са достатъчни да покрият наредените плащания. Дават се на клиенти с безупречна репутация и с продължителност не повече от 1 година. Един от критериите за клиент с добра репутация е нарастващ кредитен оборот по текущата му сметка.

Револвиращи (възобновяеми) кредити – кредитополучателя има право в течение на определен срок да ползва кредит до определен размер. Например за един месец – 1000 лв. Банката при погасяване на дадена част от кредита възстановява или отпуска на клиента първоначално договорения размер. Например за един месец сме изтеглили 1000 лв., ако до средата на месеца върнем 500 лв., то можем да ползваме още 500лв.

Договорът фиксира срока за усвояване, след който кредитополучателя губи правото да ползва кредит дори да не е достигнат пълният му размер.

Сконтови кредити – сконтовият кредит произтича от сделките свързани с фирменото кредитиране между икономическите субекти. Банката изкупува менителници, чиито падеж още не е настъпил. Срещу това те осигуряват продавачите със средства за времето от деня на покупката и в деня на падежа. Разликата между стойността на менителницата в деня на покупката и в деня на падежа представлява лихвата по менителничния сконтов заем. Именно тя се нарича „сконто”. Сконтовите заеми са краткосрочни, тъй като в оборота преобладават менителници със срок на действие до 90 дни.

Акцептен кредит – при този кредит кредитополучателя издава менителници, които банката акцептира. По този начин тя финансира краткосрочните сделки със стоки в голям обем. Менителниците се погасяват чрез прихода от продажбата на финансираните стоки (сделки).

Гаранционен кредит – това е кредит, който търговската банка предоставя, поемайки гаранция пред кредиторите на кредитополучателя. Гаранционния кредит е разновидност на банковото поръчителство. В договора за гаранционен кредит се предвижда комисионни, а не лихви, които са процент от стойността на гаранционното задължение.

Търговските банки могат да предоставят кредити и на местните органи на управление – общините. Такива комонални кредити се дават само при наличие на разрешение от висшестоящите органи, което е гаранция за погасяването им.

Друг вид кредит е *потребителският кредит*. Този вид кредит се предоставя на гражданите. Той е предназначен за финансиране покупките както на стоки с дълготрайна употреба, така и на стоки с краткотрайна употреба. Потребителското кредитиране се извършва в различни варианти. Най-широко приложение имат:

- косвено кредитиране на клиента;
- пряко кредитиране;
- кредитиране чрез кредитни карти;

Субектите при косвеното кредитиране са кредиторът, длъжника и банката. Особеното е, че банката предоставя кредита в парична форма не на длъжника, а на неговия кредитор (продавача на закупените стоки за потребление).

Банките могат да прилагат и пряко потребителско кредитиране, като предоставят кредити в парична форма пряко на гражданите.

Кредитните карти са специфична форма на потребителско кредитиране. Те се използват от притежателите им като средство за плащане на стоки и услуги. Кредитните карти в случая се приемат като заместители на чековете. Разликата е, че с тях могат да се заплатят периодично няколко покупки. За съжаление у нас кредитните карти все още не са намерили приложение за разлика от страните с развити икономики.

Кредити в чуждестранна валута – раздават се по общия ред за кредитиране, но особеното е, че :

- олихвяването става месечно;
- издължаването на лихвите, комисионната и другите разноси се погасяват във валутата, в която са предоставени средствата.

3. Кредитна политика. Фактори, оказващи влияние върху нея

Кредитната политика е част от цялостната банкова политика, която се стреми да осигури рентабилност, сигурност и ликвидност на банковия институт. Тези цели са взаимно зависими. По-високата рентабилност

обикновено се постига за сметка на по-голям риск и влошена ликвидност, а високата ликвидност от своя страна е също за сметка на рентабилността и сигурността. Задача на банковата политика и на кредитната политика, в частност, е да намери рационално равновесие между тези три характеристики и да се стреми към тяхното оптимизиране.

Кредитната политика на Банката се определя от Управителния съвет. Всички ръководители и служители в кредитната система са длъжни да следят определената кредитна политика и да уведомяват своевременно при установяване на отклонения от нея. Те могат да дават предложения, по определения ред, за изменения на кредитната политика, които се внасят за решение от Управителния съвет след становище на Кредитния съвет в Централата на банката.

Политиката на Банката в кредитните сделки се определя от принципите на законосъобразност, сигурност, рентабилност и ликвидност, конкурентноспособност на банката и съгласно Закона за кредитните институции и действащото законодателство в Република България.

Кредитната политика се реализира чрез регламентиране и управление на базови кредитни параметри, пазарни ниши, клиентска насоченост, вътрешни правила и процедури. Кредитния съвет в Централата провежда кредитната политика и дава тълкувания и пояснения относно прилагането ѝ. Преглед на ефективността и актуализиране на кредитната политика се извършва с решение на Управителния съвет на шестмесечен период или по-често, ако условията налагат това, като измененията в кредитната политика са в зависимост от финансовото състояние на кредитния портфейл, тенденциите в развитието на икономиката на страната, пазара на кредитни услуги, характеристиката на привлечения ресурс и други фактори.

Кредитната политика е насочена към изграждане и развитие на дълготрайни взаимоотношения с клиентите. Банката разглежда кредитирането не като самостоятелна сделка, а като част от общия пакет предоставяни услуги. На всеки клиент Банката предоставя редица преимущества:

- индивидуален подход – най-подходящия кредитен продукт в зависимост от спецификата на потребности на всеки клиент;
- комплексно обслужване – цялостно обслужване на клиентите (професионални консултации, посредничество при осъществяване на сделки, комбинирани продукти и др.);
- гъвкавост – гъвкави условията по кредитните споразумения;
- динамичност – бързина и качество на обслужване в хода на осъществяване на кредитната сделка;
- професионализъм – способен и креативен екип от кредитни експерти.

При избора на кредитната политика влияят следните фактори:

- величината на банката;
- величината на собствения капитал.

При по-голям собствен капитал банката може да извършва по-рисковани операции, което ще носи и по-големи доходи. Ако гони по-висока печалба, кредитната политика на банката ще е по-агресивна, тя ще насочва ресурсите си повече към срочни, потребителски и други кредити и операции, които са доходни, но крият и повече рискове. Освен това по-голяма банка може да привлече специалисти с по-добра квалификация и опит в кредитните сделки, а също и да води борба с конкуренцията.

Повечето банки, особено по-малките, обслужват конкретен район. Затова те неизбежно се съобразяват с особеностите му и характера на клиентите, които обслужват, в зависимост от специализацията им по отрасли или по регионален признак и в зависимост от нишата, която обслужват.

Зависимостта "кредит - депозити" нормално се движи в рамките между 65 -75%.

Общата рестрикционна или експанзивна политика оказват влияние и на банковите кредитни операции.

Банките са задължени да спазват изискванията за ликвидност, които са посочени в Закона за кредитните институции и Наредба №11 за управлението и надзора върху ликвидността на банките, като всяка банка трябва да поддържа активите си в състояние, което ѝ позволява да изпълнява без забава паричните си задължения.

Изискването за капиталова адекватност на банките се определя с Наредба №8 на БНБ.

4. Същност на банковия риск

В повечето случаи успехът в бизнеса зависи от поемането на риск. Без елементарен риск всеки би постигнал еднакво ниво на печалба.

Всеки бизнес е изложен на различни рискове, които трябва да бъдат ефикасно управлявани, ако той иска да оцелее. Задача на мениджмънта е да определи тези рискове и да ги оцени по значение. Познавайки отношението на бизнеса към риска, всяка банка оценява и решава как да управлява рисковете, на които е подложена.

Естеството на банковата дейност включва управлението на много видове рискови в изгода на клиентите. Като управлява рисковете на своите клиенти в ролята си на посредник, банката има възможност да генерира

печалба от разликата между лихвата, която плаща по депозитите и лихвата, която получава от кредитите. Управлението на рисковете е много по-важно отколкото за другите видове предприятия.

Различните банки имат различни нагласи и стратегия по отношение на риска.

Степента на готовност на банката да поеме риск се нарича „апетит към риска”. Това е относително понятие, което се използва, за да опише склонност към поемане на риск или избягване на риск /съответно – висок и нисък апетит към риска/. Апетитът към риска се определя от съчетанието на следните фактори:

- опит;
- обстоятелства;
- естествена склонност към поемане на риска;
- отговорности към други страни.

Съотношението риск/възвръщаемост е основата на всички бизнес дейности, защото всяка една сделка носи известен риск, че няма да се развие съгласно очакванията. Банката, отпусайки кредит поема риска, че кредитът няма да бъде напълно изплатен. Когато вложителите инвестират пари в банката поемат риска, че тя може да банкрутира. Поради това в замяната на поетия риск е нормално да се очаква получаването на полза /възвръщаемост/ под някъква форма.

За банките това означава използване на финансовите възможности на пазара с оглед на:

- осигуряване на възвръщаемостта, която вложителите и акционерите изискват от банката;
- защита на направените инвестиции чрез поддържане на приемливо ниво на риска.

Банката разработва Правила за кредитна дейност, които съблюдава при осъществяване на кредитния процес. В тях се определят изискванията към кредитополучателите, видовете кредити, оторизираните органи да вземат решение за отпускане на средства. Търговските банки представят правилата, по които работят пред БНБ. По този начин Централната банка контролира, а с отчитането в края на месеца на разрешените кредити наблюдава развитието на кредитната дейност в страната.

Всяка банка създава Кредитен Комитет като специализиран вътрешен орган за наблюдение, оценка, класифициране и провизиране на рисковете експозиции. С Наредба № 9 на БНБ се определят критериите и начините за оценка и класификация на рисковите експозиции на банките. Също така се установяват специфичните провизии за кредитен риск, както и контролът по спазване на тези изисквания, упражняван от БНБ. По смисъла на наредбата рисковите експозиции представляват всички кредити и други вземания на банката независимо от основанието за възникването им и използвания финансов инструмент, за който има риск от загуби и които се отчитат по амортизирана стойност. Рисковите експозиции се оценяват и класифицират от банката, когато са налице признаци за влошаване финансовото състояние на длъжника или обстоятелства, които са довели до загуби или могат да доведат до загуби от бъдещи събития. Когато банка има повече от една експозиция към лица, които могат да се разглеждат като носители на общ риск, тези експозиции се класифицират в групата на лицето с най-висока степен на риск.

4.1. Видове банков риск

Формите на риск са твърде разнообразни, но има пет широко дефинирани области на риск, които съпътстват всеки сектор в бизнеса, включително и банковия.

- Оперативен риск – вътрешен за банката

Свързан е с нормалното функциониране на системите и прилагане на процедурите, за да се поддържа ефикасност в работата е да се избегнат измамите.

Оперативния риск е в две форми:

- неизправност на системите – постоянна заплаха на банките, защото те разчитат на решенията в областта на информационните технологии за голяма част от ежедневната си дейност. Такива събития обикновено се запазват в тайна, за да се защити репутацията на засегнатата банка, но те наистина се случват и могат да бъдат много скъпи.

Управлението на риска на системите не се отличава от управлението на другите рискове и включва идентифициране и оценка на разходите, свързани с повредата или грешката и сравняването им с разходите за застраховане срещу риска или отстраняване на повредата. Мащабния оперативен риск не се ограничава само до хардуера и софтуера на системите. Липсата на умения и опит на служителите може да изложи банката на подобни рискове, особено в период на бърза промяна.

- Измама – риск, който никога не може да бъде изцяло елиминиран. Извършва се от персонала или други лица извън системата на банката. Голяма част от вътрешните измами стават поради наличието на възможност за тяхното извършване и в по-малка степен поради предумисъл.

Повечето рискови ситуации могат да бъдат предсказани и да се разработят планове за непредвидени ситуации.

- Пазарен риск – това е рискът от функциониране на определен пазар или сектор, особено когато той е подложен на промени поради въвеждане на нови технологии или предпочитанията на клиентите.

Той възниква при сериозен обрат в икономиката, който може да повлияе върху цялостното положение на клиентите на банката, тяхната рентабилност и способността им редовно да обслужват отпуснатите им кредити.

Специфична разновидност на пазарния риск е *държавният риск*. Той съществува когато банката отпуска кредит на компания, която инвестира в друга страна. Развитието на събитията въздейства върху способността на клиента да изплати заема по няколко начина:

- изземване или замразяване на всички активи, които са чуждестранна собственост;
- невъзможност за изплащане на дълг, деноминиран в чуждестранна валута поради икономически затруднения;
- отпускане на кредит на чуждестранни държавни ведомства, които не разполагат с достатъчно средства за погасяване на дълга;
- погиване на инвестицията поради военен конфликт.

В такива случаи, способността на банката да възстанови средствата си е силно ограничена. Този вид риск може да бъде управляван чрез закупуване на специализирани застраховки посредством организациите за експортно застраховане. В България този вид застраховки се уреждат от българската агенция за експортно застраховане.

- Стратегически риск – отнася се до ефективността на стратегиите, възприети от мениджмънта.

Банките са изложени на риск в резултат на стратегиите, които прилагат – те могат да бъдат неподходящи (при зависимост на банката от един сектор) или неефективни.

Една от основните задачи на висшия мениджмънт е периодичния преглед на стратегиите, като се отчитат оперативните резултати и промените в обкръжаващата я среда.

- Законодателен риск - произтича от изменение в действащото законодателство, което може да доведе до значително финансово или рестриктивно въздействие.

За банките законодателния риск се разделя в две категории:

- риск от промените в законодателството – потенциално най-увреждащ поради опасността цели сегменти от банкови операции да станат незаконни или недоходоносни;
- риск от неспазване на наредбите – нарушаване на разпоредбите и изискванията на Централната банка. Свързани са не само с глоби, а и със загуба на репутация.

За управление на този риск и минимизиране на потенциалните загуби в повечето банки има специализиран отдел, съблюдаващ за спазването на наредбите и своевременното докладване на пропуските пред висшия мениджмънт.

- Финансов риск – свързан е с достатъчност на средства за осъществяване на банковата дейност. Финансовият риск включва в себе си три специфични форми на риск:

- *Кредитен риск* – опасността от неизпълнение на задълженията по заема.

Основен фактор за банковите фалити е ниското качество на кредитния портфейл. Кредитният риск е фактор, разглеждан и в случаите когато банката се стреми да си осигури допълнителен ресурс от инвеститори и институционални кредитодатели.

- *Валутен риск* – опасността, че валутите ще се колебаят по неочакван начин или в по-голяма степен от очакванията. Валутният риск на банките е породен от два различни източника – сделки, извършвани от името на клиента и търговия за собствена сметка. В първия случай банката генерира печалбата си от комисионни и лихвен спред, в

следствие от действията си като агент на клиента на валутните или деривативни пазари. Рискът произтича от евентуален банкрут на клиента преди осъществяване на сделката. В този случай банката покрива загубите си от сумата, която клиентът държи при нея като депозит.

- *Лихвен риск* – опасността фиксираните лихвени проценти да изостанат в сравнение с другите пазарни лихвени проценти. Лихвеният процент се дължи на факта, че банките действат като посредник между две групи клиенти – вложители и кредитополучатели. Основния проблем е противоречието между фиксираните и плаващите лихви. В повечето случаи изборът се прави въз основа на вероятното изменение на лихвените проценти в бъдещ период. Фиксираните лихвени проценти се считат за по-рискови за банката.

Управлението на валутния и лихвения риск става с помощта на финансови инструменти. Тези действия на банката се наричат хеджиране.

5. Кредитен риск в търговските банки

Всяка кредитна операция е свързана с поемането на определена степен на риск от страна на търговската банка. Това налага необходимостта от добро познаване на същността и многообразието на рисковете, съпътстващи кредитната дейност. Подценяването им води до значителни загуби и дори до фалити на банките.

Кредитните операции са най-доходоносните, но и най-рисковите банкови операции. Това определя необходимостта от оптимизация на съотношението между риска и доходността при формирането на кредитния портфейл на банките.

Под кредитен риск се разбира вероятността клиентът по кредитната сделка да не изпълни или да се окаже в невъзможност да изпълни условията по сделката. Това влияе върху ликвидността на търговските банки ограничава възможностите им за отпускане на нови кредити.

Рискът при отпускане на кредити е неизбежен. Няма кредит, който напълно да е лишен от риск. Най-елементарното обяснение за него е наличието на разлика във времето между момента на предоставяне и момента на погасяване на кредита. Времето е носител на множество рискове: инфлация, промени във валутните курсове, лихвените проценти, в стопанската конюнктура, в това число и в състоянието на пазарите и др. Възможно е клиент, който винаги е бил коректен в отношенията си с банката, по силата на случайно обстоятелство да се окаже в невъзможност да погаси кредита си.

Рискът и начините, по които той може да бъде разпознат, премерен и сведен до минимум, са особено важни за банките и особено за ръководството им, когато обмислят необходимостта от провизии за обезпечаване на несъбираемите и съмнителните кредити.

При всеки кредит, без значение колко добре е обезпечен с провизии и независимо от това кой е кредитополучателят, съществува потенциална възможност банката да понесе загуба. Съществуват обаче разлики в размерите на риска. Те се обуславят от вида на кредитния риск, от възможностите за измерването му, както и от методите за неговото предотвратяване или намаляване.

5.1. Причини за възникване на кредитния риск

Причините за проявление на кредитния риск условно могат да бъдат разделени на вътрешни и външни. Външните фактори не зависят от действията на служителите в кредитния отдел на банката. От своя страна

вътрешните фактори са свързани с грешки на персонала, допуснати в процеса на окомплектоване на кредитната документация, грешки при оценка на кредитоспособността на кредитополучателя, неспазване на установените процедури при отпускане на кредити или грешки, заложиени в самите правила за кредитиране.

5.2. Видове кредитен риск

Причините за кредитен риск са различни и това определя наличието на различни видове риск. Познаването им е предпоставка за намиране на най-добри методи за тяхното ограничаване и предотвратяване.

- Общ риск

Общият риск се поражда от настъпването на политическите и икономическите кризи, природни бедствия и други глобални явления, в резултат, на които намалява или спира дейността и възниква неплатежоспособност на банковите клиенти. Този риск е трудно предвидим и редуцирането му е почти невъзможно. Той засяга всички икономически агенти и може да доведе до редица отрицателни последици.

- Корпоративен риск

Този риск се поражда от внезапни промени в условията на дейността в даден отрасъл или производството: технически и технологически промени, недостиг на суровини, намаляване на цените и др. Причините за неговото възникване са обективни, т.е. не зависят от волята и желанието на кредиторите. Макар че тенденциите в развитието на отделните отрасли и производства могат да се прогнозират, корпоративният риск много често създава проблеми на банките.

- Риск, породен от недостатъци в работата на кредитоискателя

Този риск е личен риск, който е свързан с клиента, зависи от финансовото състояние на предприятието, от техническата и

икономическата компетентност, както и от управленските способности на неговите ръководители. Той има строго специфичен характер. Върху него влияние оказва и характерът на сделката – продължителност, стойност и др. Този риск би могъл да се редуцира в максимална степен, ако се оцени и се предприемат съответните мерки за предотвратяване на причините за възникването му.

- Индивидуален и портфейлен риск

Управлението на кредитния риск се осъществява на две нива:

1. На равнище кредитна сделка:

- при създаване на кредитната експозиция
- след формирането и обслужването ѝ – до погасяване на предоставяните кредити

2. На ниво кредитен портфейл

Тези два риска са взаимосвързани и взаимообусловени.

Същността на риска, изразяваща се във възможността да се направи количествена оценка на вероятността да настъпи неблагоприятното събитие, обуславя необходимостта от разработването на способности и механизми за намаляване негативния ефект от настъпването на събитието. Познаването на потенциалните заплахи и измерването на значимостта им са тясно свързани с управлението на риска.

ВТОРА ГЛАВА

АНАЛИЗ НА КРЕДИТНИЯ РИСК

1. Задачи на анализа

Анализът на кредитния риск се изразява в съвкупност от процедури и методики за установяване на всички външни и вътрешнобанкови фактори и обстоятелства.

В по-тесен смисъл, той се дефинира като процес на установяване настоящата способност на кредитоискателя да изпълнява задълженията си по обслужване на кредита, което установява финансовото му състояние в конкретна икономическа среда и се прави прогностичен анализ, съобразно с очакваните в нея промени през следващите периоди. Следователно анализът на кредитния риск в основни линии се изразява в анализ на кредитоспособността на кредитоискателя с отчитане влиянието на определени външни фактори и обстоятелства. Най-важните задачи на анализа са установяване и оценка на:

1. Управленските възможности на кредитоискателя;
2. Способността му с текущите постъпления от дейността коректно да издължава главницата, лихвите и таксите по заема, както в настоящия момент, така и в бъдеще;
3. Собствения капитал на кредитоискателя и значението му като гаранция за дълга по кредита;
4. Влиянието на микро- и макросредата върху стопанската дейност на предприятието през текущия и бъдещи периоди и съответно върху възможностите му да обслужва банковия кредит;

5. Специфични рискови обстоятелства, които могат да рефлектират върху паричния поток на кредитополучателя и съответно да доведат до проблеми с възвращаемостта на предоставения кредит;
6. Съответствие между искания кредит и действителната необходимост от него;
7. Съответствие между срока на кредита и скоростта на обръщаемост на средствата, обект на кредитиране.

2. Етапи на анализа

Въз основа на резултатите от комплексния анализ, кредитният инспектор може да изгради вярна представа за клиента и да вземе позиция при вземането на адекватно решение относно искания кредит. Информацията от кредитния анализ има определено значение за точното структуриране на кредита, което допринася за намаляване на рисковия момент при кредитирането. Тази информация може да се използва при наличието на необходимост и за реструктуриране на вече предоставени кредити с цел ограничаване на рискове по предоставени вече кредити.[2]

Най-важните процедури при анализа на кредитния риск могат да се систематизират по етапи, както следва:

1. Набиране и анализиране на информация за предприятието-кредитоискател и извеждане на показатели за финансовото му състояние;
2. Набиране и анализиране на информация за кредитното мероприятие;
3. Оценяване на общите рискове;
4. Проверка на достоверността на предоставената от предприятието-кредитоискател информация;

5. Изготвяне на анализ за риска по кредита;
6. Оценка на риск по кредита;
7. Вземане на решение;
8. Определяне на условията по кредита.

На първия етап на анализа – набирането и систематизирането на информация за предприятието-кредитополучател и извеждането на редица показатели за финансовото му състояние, банката кредитор изисква годишните финансови отчети на кредитополучателя за текущия и изминали отчетни периоди, както и всички други отчетни документи, които счита за необходими.

Въз основа на събраната информация се осъществява анализ на текущите резултати, прави се сравнителен анализ, като се съпоставят резултатите от дейността през предходни отчетни периоди, а също така и прогностичен анализ, чрез който се очертават тенденциите за бъдещото развитие на дейността на кредитоискателя. Особена значимост на този етап има извеждането на специфични синтетични показатели. Смисълът на последните е синтезиране на големия брой статии в годишните финансови отчети до няколко важни показателя, които са носители на съществена информация за финансовото състояние на кредитоискателя през текущия отчетен период. Спомощта на тези показатели кредитният инспектор разкрива негативните моменти, които изискват по-задълбочено и прецизно анализиране.

На втория етап на анализа – набиране и анализиране на информация за кредитното мероприятие (искане), банката-кредитор акумулира информация относно размера и целта на искания кредит, както и източниците на неговото погасяване. Тази информация е от голямо значение за преценяване дали размерът на искания кредит отговаря на действителните финансови нужди на кредитоискателя, дали неговият срок

отговаря на скоростта на обрращаемост на средствата, за които е предоставен, дали източниците на погасяване са в достатъчен размер, какво е състоянието и стойността на обезпечението, ако се предвижда такова. На този етап, за банката-кредитор е много полезно събирането на информация за поведението на предприятието-кредитоискател при ползване на предишни кредити, т.е. проучване на неговата кредитна история. За целта може да се използва информация от централния кредитен регистър на банките, който е организиран и се поддържа при БНБ.

На следващия етап е важно да се представи ясна и обоснована оценка на общия политически и икономически риск в страната, риска на микроравнище за съответния отрасъл, в който функционира предприятието, както и специфичния риск, свързан с конкретния кредитоискател и способността му да се адаптира към промените на икономическата среда.

Особено значение за оценката на риска по кредита има анализът на паричния поток. С помощта на последния се установява размерът на действително необходимия кредитен ресурс. Както вече беше посочено за ефективното функциониране на предприятието е изключително важно предоставеният кредит да отговаря точно на необходимия паричен ресурс. Неговата недостатъчност или превишаване води до намаляване на доходността от кредитното мероприятие и следователно до редица негативни ефекти върху финансовото състояние на кредитополучателя и върху възможността му да обслужва кредита, съобразно договорените условия.

При проверка достоверността на предоставената от кредитоискателя информация, от предимствено значение са насрещните проверки от старна на кредитния инспектор, с помощта на които да се придобие ясна представа за материалната база на предприятието, професионалните умения на административно-управленския му персонал, видът и

качеството на произвежданата продукция, нивото на обслужване, общият социален климат в колектива, условията на работа. Проверките на място са особено полезни и при етапа на проследяване на целевото усвояване на предоставения кредит. Проверката на достоверността на представената информация може да бъде осъществена и с помощта на специфични проучвания за извършените от предприятието сделки, въз основа на които да се оцени неговата дейност в съответната област. Препоръчително е и търсенето на допълнителна информация от други банки, имали вече контакти с настоящия кредитоискател. Голямо значение за тази проверка имат одиторските доклади относно финансовото състояние на предприятието и препоръките, съдържащи се в тях.

Етапът на изготвянето на анализа за риска по кредита обхваща както оценяване на надеждността на кредитоискателя и на общия икономически риск към конкретния период, така и редица прогнози за тенденциите в бъдещото им развитие. От този анализ се придобива ясна представа за оценката на кредитното мероприятие, съответствието на размера на искания кредит с резултатите от анализ на паричния поток за действителната необходимост от кредитни ресурси и възможността му да генерира доходи. Тук следва да се даде оценка и на обезпеченията или гаранциите по кредита.

Анализът на риска по кредита е предпоставка за неговата оценка и вземането на адекватно решение за кредитиране и определяне на условията за това. Следователно, ако решението е в посока на одобряване и приемане на кредита, кредитиращата банка прецизно определя подходящия вид на кредита, падежа и условията на погасяване на главницата, лихвите и таксите по него. Особено важно е тези условия да отговарят на потребностите и риска по кредита. Възможно е условията, които търговската банка постави да се окажат неприемливи за кредитоискателя. В тази насока се препоръчват компромисни варианти за

удовлетворяване и на двете страни по кредитната сделка. След окончателното договаряне на кредита се пристъпва към неговото документиране и предоставяне.

От представения по-горе модел за организация на анализа на кредитния риск в търговските банки и изследването на основните му етапи, се стига до заключението, че важна предпоставка и необходимо условие за прецизното и коректното оценяване на риска по кредита са достоверността и достатъчната надеждност на събраната предварителна информация, в която най-висок относителен дял има счетоводната информация. Във връзка с това следва да се определи необходимата информация, показателите за набирането ѝ, както и прилагането на счетоводните методи за създаване на счетоводната информация, като основен елемент на системата за информационното осигуряване на кредитния риск. Информацията се получава от счетоводните отчети и допълнителни сведения, представяни от кредитоискателите, като:

- счетоводен баланс;
- отчет за приходите и разходите /отчет за доходите/;
- отчет за задълженията по предходни кредити и тяхното обслужване;
- отчет за промени в собствения капитал;
- отчет за паричния поток;
- одиторски доклади за финансовото състояние на предприятието.

Използват се още сравнителни отчети по редица балансови позиции на кредитоискателя. Препоръчва се тези сравнителни отчети да показват съответните балансови позиции в абсолютно и стойностно изражение. По такъв признак ще бъде полезен и сравнителен отчет на позиции от Отчета за доходите (Отчет за приходите и разходите). Както и детайлизиран

анализ на финансовото състояние на кредитоискателя и тенденциите в развитието му за последните отчетни периоди.

3. Показатели за анализ на кредитния риск

С помощта на показателите за ликвидност на предприятието-кредитоискател се формира оценката на способността му да акумулира достатъчен размер парични средства, с които своевременно да посреща финансовите си задължения. За банката оценяването на ликвидността на кредитоискателя е задача от първостепенно значение, тъй като структурата на коефициентите на ликвидност дава добра възможност при необходимост да се оцени и контролира обслужването на кредита в контекста на всички текущи задължения. Степента на ликвидност на клиента зависи от състава и размера на краткосрочните задължения и бързината, с която те се превръщат в ликвидни стойности (парични средства) .[1]

Основен източник на информация за определяне на показателите за ликвидност е счетоводният баланс на предприятието-кредитоискател. От раздел „В” на актива му са преставени краткотрайните активи, разпределени по групи за материалните запаси, краткосрочните вземания, краткосрочните инвестиции и парични средства на предприятието. Текущите задължения са сумарния израз на краткосрочните пасиви от раздел „В” на баланса, които също са разпределени по видове и субекти.

Най-общият показател за оценка на ликвидността на предприятието-кредитоискател е коефициентът на покриване на краткосрочните пасиви с краткосрочните активи, известен с наименованието коефициент на общата ликвидност. Той се получава като съотношение на краткосрочните активи към краткосрочните пасиви:

$$\text{Коефициент на покриване} = \frac{\text{Краткосрочни активи}}{\text{Краткосрочни пасиви}}$$

(Обща ликвидност)

Този показател е определящ при оценката на способността на предприятието да обслужва текущите си задължения.

Счита се, че величината на коефициента на обща ликвидност е нормална в границите – 1,25 - 1,15 и е много добра над 2. Същественият му недостатък се крие в това, че голяма част от оборотния капитал е ангажиран в материални запаси, които обаче не винаги могат да се възприемат като бързоликвидни средства. Следователно е по-целесъобразно при кредитния анализ да се използва и втори показател, който редуцира информацията за ликвидност и повишава нейната достоверност, като стеснява обхвата на краткотрайните активи, участващи при формирането му. Той може да се определи като коефициент на текущо покриване на текущите задължения. Получава се като съотношение на редуцираните със стойността на материални запаси текущи активи към краткосрочните пасиви, т.е. акцентира се върху бързоликвидните, леснореализируеми активи, а именно сумата по краткосрочните вземания, краткосрочните инвестиции и паричните средства :

$$\text{Коеф. на текущо покритие} = \frac{\text{Краткоср. вземания} + \text{Краткоср. инвестиции} + \text{Парични средства}}{\text{Краткосрочни пасиви}}$$

(Коеф. на бърза ликвидност)

Този коефициент, известен като коефициент на бърза ликвидност дава оценка за скоростта на обращаемост на бързореализируемите активи и тяхната достатъчност за обслужване на краткосрочните задължения. Ниските му стойности свидетелстват за недостатъчност на горепосочените

активи и риск от забавяне на платежоспособността по текущите операции. Твърде високите му стойности подсказват за излишък на бързоликвидни средства, а това е сигнал за недостатъчно ефективно използване на свободните ресурси от предприятието-кредитоискател. С цел задълбочаване на анализа може да се използват и коефициентите на незабавна и абсолютна ликвидност.

Коефициентът на незабавна ликвидност е съотношение на сумата от краткосрочните вземания и паричните средства към краткосрочните пасиви:

$$\text{Коефициент на незабавна ликвидност} = \frac{\text{Краткосрочни вземания} + \text{Парични средства}}{\text{Краткосрочни пасиви}}$$

Коефициентът на абсолютна ликвидност е съотношението на паричните средства към краткосрочните пасиви:

$$\text{Коефициент на абсолютна ликвидност} = \frac{\text{Парични средства}}{\text{Краткосрочни пасиви}}$$

Анализът на управлението на активите , освен показателите за тяхната ликвидност, включва и други показатели, чрез които може да се измери:

а/ ефективността, с която се използват наличните активи в предприятието-кредитоискател в процеса на генериране на продажби и печалба;

б/ количествените съотношения между приходите и разходите в предприятието;

в/ съотношенията между сумата на активите и собствения капитал;

г/ капиталовата достатъчност.

За установяване на ефективността от използване на активите в производствения процес и получаването на приходи и печалби при кредитния анализ могат да се използват показателите:

- среден период на събиране на вземанията, който представлява съотношението между средната стойност на вземанията към продажбите за един ден;
- съотношението на разходите за продадените стоки към средния обем на запасите е подходящо да се използва при кредитния анализ на търговските предприятия за изследване на нивото на разходите по продажби;
- скоростта на оборот на дълготрайните активи представена като съотношението на обема на продажбите към нетните дълготрайни активи;
- скоростта на общата обращаемост на активите, която се извежда като съотношение на размера на реализираните продажби към сумата на активите.

Чрез изследването на количествените съотношения между приходите и разходите се получава оценка за ефективността на разходите и ефективността на приходите в предприятието-кредитоискател. Коефициентът на ефективност на разходите е съотношението приходи към разходи, а като коефициент на ефективността на приходите се ползва съотношението разходи към приходи.

Посредством отнасянето сумата на активите към собствения капитал, се прави качествена характеристика на адаптивността на предприятието към промените в икономическата среда, което дава обща оценка за ефективността от неговото управление. Това намира израз в повишаване на размерите на активите, които са привлечени с 1 лв. собствен капитал. В пазарни условия равнището на ефективността на собствения капитал е

толкова по-високо, колкото по-голям размер активи може да контролира и използва предприятието. Тъй като за различните отрасли ефективността обикновено е различна, е подходящо да се приложи способът на сравнителния анализ.

Показателите, измерващи финансовата задлъжнялост са носители на информация за относителния дял на задълженията на предприятието-кредитоискател в структурата на неговите активи и капитали. За получаването на тези оценки при кредитния анализ се използват показателите за задлъжнялост на активите и задлъжнялост на собствеността, които могат да се изведат както следва:

$$\text{Коефициент на задлъжнялост на активите} = \frac{\text{Обща задлъжнялост}}{\text{Общо активи}}$$

$$\text{Коефициент на задлъжнялост на собствеността} = \frac{\text{Дългосрочна задлъжнялост}}{\text{Собствен капитал}}$$

При изследването на този род показатели е целесъобразно да се проследи и анализира способността на кредитоиискателя да обслужва дълга си. Това е особено важно за изследване на ефективността от използването на привлечените кредитни ресурси и индивидуалните способности на предприятието да се адаптира към текущата парично-кредитна политика. За тази цел би могъл да се използва показателят за обхвата на дълга, който представлява съотношение на brutната печалба към платените лихви.

$$\text{Обхват на дълга} = \frac{\text{Брутна печалба}}{\text{Платени лихви}}$$

В тази насока за анализа е приложим и показателят норма на доходност от лихвите, който представлява съотношението на получените приходи за отчетния период към платените през същия период лихви (годишните разходи за лихви).

$$\text{Норма на доходност} = \frac{\text{Приходи}}{\text{Разходи за лихви}}$$

Възможно е и по-нататъшно задълбочаване на анализа по информация от счетоводните сметки. За оценяване способността на предприятието да обслужва задълженията си към своите кредитори е полезно проследяване на оборотите по сметките за пасивите като задължения към кредиторите и извеждане на съотношението – среден размер на сумите по тези сметки, отнесен към среднодневен оборот на покупките.

Показателите, измерващи капиталовата достатъчност изразяват съотношението между собствения капитал на предприятието и краткосрочните му вземания.

$$\text{Капиталова достатъчност} = \frac{\text{Собствен капитал}}{\text{Краткосрочни вземания}}$$

С помощта на тези показатели могат да се разкрият способностите на кредитоискателя за ефективно управление на капитала и за съкращаване на времевия период, при който финансовите му средства са отклонени от непосредственото им участие във формиране на приходи и увеличаване на годишната печалба. Капиталовата достатъчност може да се изрази и чрез съотношението между собствения капитал на предприятието и сумата на балансовите активи.

$$\text{Капиталова достатъчност} = \frac{\text{Собствен капитал}}{\text{Активи}}$$

С помощта на последното се установява каква част от активите на кредитоискателя е формирана със собствени средства на предприятието.

Анализът на ефективността от функциониране на предприятието на способността му да генерира доходи е от голямо значение при вземането на решение за предоставянето на искания кредит, тъй като той установява степента на рационално използване на привлечените ресурси. Водещо място при тази оценка има показателят – обща рентабилност. Той представлява съотношението между brutната печалба и нетните продажби.

$$\text{Обща рентабилност} = \frac{\text{Брутна печалба}}{\text{Нетни продажби}}$$

Неговата цел е да илюстрира общата доходност на продажбите като цяло и по отделни продукти. Тук под брутна печалба се има предвид печалбата преди облагане с данъци, а нетните продажби са продажбите на стоки и услуги, свързани с основната дейност на предприятието.

Чистата рентабилност се получава като съотношение между нетната печалба (печалбата след плащане на данъци) и нетните продажби.

$$\text{Чиста рентабилност} = \frac{\text{Нетна печалба}}{\text{Нетни продажби}}$$

Показателят за чистата рентабилност дава по-детайлизирана информация за реалния доход на предприятието, тъй като е коригиран с изветите суми от печалбата за данъци.

Рентабилността на активите е особено важен показател във връзка с оценката на ефективността от наличните в предприятието активи. Рентабилността в най-широк смисъл на думата е доходност. Дадено предприятие е рентабилно, ако с приходите от своята стопанска дейност не само възстановява извършените разходи, но и реализира печалба.

От предимствено значение за анализ на кредитоспособността на кредитоискателя е установяването на доходността на активите като съотношение на нетната печалба към сумата на активите.

$$\text{Доходност на активите} = \frac{\text{Нетна печалба}}{\text{Активи}}$$

Чрез него се илюстрира равнището на доходност от притежаваните до момента активи на предприятието. Този показател дава възможност за сравнения със средните значения за отрасъла. При изследване ефективността от маркетинговата дейност в предприятието може да се използва съотношението на нетната печалба към размера на продажбите, а за установяване на ефективността на производството информация дава съотношението между величината на продажбите към сумата на активите.

Ако предприятието е реализирало загуба от дейността през анализирания отчетен период, коефициентите на рентабилност ще бъдат отрицателни величини. Това е сигнал, че кредитоискателят не е успял да реализира доходи от дейността си. За предприятието-кредитоискател, полученият кредит формира задължение /пасив/ и затова е целесъобразно при анализа да се изследва способността му да генерира доходи от привлечените чужди средства. За тази цел се изчислява коефициентът на рентабилност на пасивите като съотношение между финансовия резултат и стойността на пасивите.

$$\text{Коефициент на рентабилност на пасивите} = \frac{\text{Финансов резултат}}{\text{Пасиви}}$$

С оглед получаването на допълнителна информация за кредитоискателя и специфичните страни в дейността му анализът може да се разшири и да бъдат използвани допълнителни показатели като:

- коефициент на автономност;
- зависимост на клиента от банковата система;
- коефициент на данъчно изземване.

Използването на коефициента на автономност е полезно при изследването на собствения капитал на предприятието и неговата способност да послужи като обезпечение на евентуалните рискови моменти за банката-кредитор.

В тази насока е препоръчително използването на два показателя за определяне на степента на независимост на предприятието от кредитори – коефициентът на финансова автономност и коефициентът на задлъжнялост. Коефициентът на финансова автономност може да се представи като съотношението на собствения капитал към пасивите.

$$\text{Коефициент на финансова автономност} = \frac{\text{Собствен капитал}}{\text{Пасиви}}$$

Коефициентът на задлъжнялост е обратен на горната величина, а именно – съотношението пасиви към собствен капитал.

$$\text{Коефициент на задлъжнялост} = \frac{\text{Пасиви}}{\text{Собствен капитал}}$$

Следва да се отбележи, че противно на общоприетото схващане високата финансова задлъжнялост в редица страни не винаги се приема за негативен показател. Задължително условие за това обаче е целта на привлечения ресурс (лихвата) да е по-ниска от доходността на финансираните с тях инвестиции. В такива случаи финансовата задлъжнялост изразява умението на предприятието за ефективно използване на привлечените средства с цел подобряване на финансовия резултат. Този коефициент е познат в икономическата литература като „финансов ливъридж“.

Зависимостта на кредитоискателите по отношение на банковата система може да се определи чрез показателите:

- част на дълга към банката по отношение на собствения капитал, който се получава като съотношение на размера на дължимия кредит към собствения капитал на предприятието;
- дял на всичките получени заеми от финансовите институции от капитала на кредитополучателя.

Коефициентът на данъчно изземване се изразява в съотношението – нетна печалба към брутна печалба. Това съотношение изразява ефективността на финансовото управление и отразява способността на предприятието да се възползва от данъчните преференции, което е показател за уменията на управленския му персонал.

Изследваните показатели – основни и допълнителни имат важно място при кредитния анализ. Значимостта им е утвърдена в международната банкова практика и те са възприети като неделима част от финансово-счетоводния анализ.

При анализа на показателите се използва както методът на сравнителния анализ, така и методът на анализа във времето (т.нар. анализ на тренда). С помощта на сравнителния анализ се съпоставят показателите на предприятието-кредитоискател с показателите на сродни предприятия от съответния отрасъл. Целта на това изследване е да се определят позициите на кредитоискателя в отрасъла, в който функционира.

Анализът на тренда изследва функционирането и развитието на предприятието във времето, основните тенденции в дейността и на тази база какво би могло да се очаква в бъдеще. Прогнозите за бъдещото развитие на кредитоискателя са изключително важни за анализа на неговата кредитоспособност и кредитния риск. В тази насока не бива да се забравя, че доходността и перспективите за връщане могат да се оценят задоволително на база информацията, която се съдържа в годишните финансови отчети на предприятията. Тази информация обаче се отнася за изтекли периоди от време. Ето защо за прогнозирането на бъдещата дейност на кредитоискателя е необходимо да се премине към анализ на паричния поток. Целта на анализа на паричния поток може да бъде определена като изготвяне на прогноза за очакваните постъпления на парични средства от стопанската, инвестиционната и финансовата дейност на предприятието и степента на тяхната достатъчност за обслужване на разходите по същите тези дейности. С помощта на този анализ се получава оценка за съответствието на размера на искания кредит с действителните потребности на кредитоискателя. При изследването на паричния поток се проследяват приходите и разходите, възникващи в процеса на дейността на предприятието. Това изследване е улеснено от структурирането на дейността на стопанска, инвестиционна и финансова. В раздела за паричния поток от стопанската дейност се получава информация за паричните постъпления и плащания по операциите, свързани с основната дейност на предприятието. Паричният поток от инвестиционната дейност

обхваща паричните постъпления и плащания по операциите и сделките, свързани с дългосрочни финансови инвестиции или освобождаване на активи, които се явяват носители на текущи и бъдещи парични постъпления. Паричният поток от финансовата дейност представлява парични постъпления и плащания по операции, които рефлексират върху обема и структурата на собствените и привлечени капитали на предприятията.

След оценяването на прогнозираните продажби от дейността на предприятието с помощта на получената информация може да се даде оценка за очакваните нетни парични потоци. Нетните парични потоци са самите парични постъпления от дейността, структурирани в трите и основни вида и редуцирани с разходите по нея. Очакваните нетни парични потоци могат да се използват за оценяване на разликата между прогнозираните продажби и нетните парични потоци. Не е достатъчно обаче само контрастирането на последната, смисълът на анализа на паричния поток е да се разкрият паричните, вследствие на които са се появили тези отклонения. За ефективността на този анализ е от голямо значение направените прогнози да бъдат максимално реалистични. За по-голяма реалистичност на прогнозираните продажби може да послужи търсенето на съответствие между продажби и активи, с помощта на които те се реализират. Не е логично рязко повишаване на равнището на прогнозираните приходи от продажби при непроменена стойност на активите, с чиято помощ се осъществяват тези продажби. Следователно при прогноза за повишаване ръста на продажбите следва да се заложи пропорционално повишаване ръста на съответните активи. Това от своя страна рефлексира върху източника на средства, необходим за придобиването им. Този източник е именно капиталът – собствен или привлечен. Посредством анализ на капиталовата структура може да се

оцени каква част от необходимите активи е възможно да се финансира от неразпределената печалба, т.е. за сметка на собствените капиталови ресурси, а за придобиването на останалата част източникът ще бъде самият кредит. Точно тук е ключовият момент, в който проличава значимостта на анализа на паричния поток и възможността, която той дава за определяне точната необходимост от кредитни ресурси за придобиване на активи, които да отговарят на прогнозирания прираст на продажбите.

При този анализ е необходимо оценяване и влиянието на стопанската конюнктура, върху паричните потоци. Това важи с особена сила при анализа на паричните потоци на предприятия, действащи в отрасли, които крият непредвидими рискове като например селското стопанство, строителството и други.

4. Анализ след отпускането на кредит

Целта на проверката на кредитоспособността след отпускането на кредит е ранното откриване на евентуална опасност от неизплащане на кредита и предвиждането на такава опасност. За да се ограничи рискът, е целесъобразно да се прави текуща оценка на платежоспособността на длъжника и на вероятността да възникнат загуби. Ранното разпознаване на симптомите за загубване на платежоспособността създава по-големи възможности за предприемане на възпиращи или елиминирани действия по отношение на нежелани процеси.

Изследването на кредитоспособността след отпускането на кредит трябва да обхваща наблюдение в следните области:

- развитие на финансово-икономическото състояние на кредитополучателя, както и на тенденциите в отрасъла;

- други елементи, характерни за даден кредитополучател – например промяна в управлението или правните форми;
- промяна на стойността на обезпеченията.

Изходен пункт на анализа след отпускането на кредит трябва да бъде: предоставяната от кредитополучателя финансова отчетност, операциите, извършвани по банковата сметка, срещите с кредитополучателя, в т.ч. посещения във фирмата.

Върху неплатежоспособността на кредитополучателя могат да окажат влияние три групи явления:

- 1) Явления, протичащи на макроикономическо равнище свързани с общата икономическа ситуация в страната (например рецесия), макроикономическата политика, политиката в областта на външната търговия и валутния курс, където фирмите не оказват влияние
- 2) Явления, протичащи на равнище отрасъл и свързани с неговата роля в националната икономика, със степента на капиталопоглъщаемост, материалопоглъщаемост, импортопоглъщаемост, с темпа на техническия прогрес, пазарите за реализация, перспективите за развитие.
- 3) Явления, протичащи на равнище предприятие, върху които то има изключително или почти изключително влияние, свързани например с квалификацията и оперативността на ръководството, с качеството на финансовото управление, с неподходяща търговска политика, с грешни инвестиционни решения.

Най-често обаче загубата на платежоспособност не е предизвикана само от една причина, а произтича от преплитане на негативни за предприятието събития.

Към ранните признаци, предупреждаващи банката за неплатежоспособност на длъжника, наред с други спадат и следните симптоми в предприятието на кредитополучателя:

- промяна на ключови позиции в управлението;
- промяна на собственика;
- нежелание за даване на информация (уклончиви отговори на преки въпроси, отнасящи се до последните или очаквани резултати, липса на достъп до вътрешна информация – прогнози, финансови отчети и отчети за управлението, несъгласие за разговор с одиторите на предприятието);
- „изобретателно” счетоводство;
- късно представяне на финансовите отчети;
- изразяване на недоволство от отношението на друга банка или от счетоводните експерти;
- арогантност вместо сътрудничество от страна на кредитополучателя;
- слаб финансов контрол;
- промяна в сферата на дейност на предприятието и в неговите цели;
- организационни промени;
- демонстриращ богатство начин на живот на кредитополучателя;
- намаляващи маржовете на печалбата;
- тенденции, противоположни на тези в отрасъла;
- промяна на пазарната стойност на капитала в сравнение с балансовата стойност;
- съотношение между неизпълнените задължения и стойността на продажбите;
- промяна в начините на плащане (непокрити парични задължения);
- неизпълнение на задължението за изплащане на лихви или капиталови вноски;

- понижаване на качеството на продукцията;
- въвеждане на необичайни оферти или ценови решения;
- преустановяване на наемането на нови работници (или уволнения);
- работа на непълно работно време;
- неспазване на договори;
- отказ на кредити от страна на други кредитодатели;
- намаляване на поръчките (непълно използване на производствените мощности);
- преустановяване на инвестициите или намеренията в областта на рационализациите;
- намаляване на разходите на изследвания, реклама и обучение на кадрите;
- продажба на производствено оборудване;
- неблагоприятна за отрасъла информация;
- неблагоприятни международни събития.

Пренебрежението при проучване на финансовите отчети на клиента, при извършване на посещение в кредитираното предприятие, при контролиране предмета на обезпечението, при периодични проверки на състоянието и операциите на кредитната сметка водят до ситуация, при която банката загубва ориентация за действителното състояние на кредитополучателя. Важно значение при контрола над неговата платежоспособността наблюдението на извършваните от него операции по банковата сметка, ако кредитополучателят притежавасвоя текуща сметка в банката, която му е отпуснала кредит. При наблюдението на банковата сметка се обръща внимание на най-високите и най-ниските салда, на евентуално превишаване на салдата (честота, големина на превишенията, времетраене на дебитните ситуации), а също на издадените полици и чекове.

В резултат на проучването на кредитоспособността след отпускането на кредит клиентът трябва да бъде класифициран към някоя от рисковите категории. Според банковото законодателство от гледище на тяхното обслужване кредитите могат да бъдат причислени към следните категории: нормални, под наблюдение, нетсндартни, съмнителни и загуби. Класифицирането на даден кредит към категория извън нормалната изисква банката да извърши допълнителни действия: от една страна, да създаде целеви резерви, и от друга, да засили контрола във връзка с поет кредитен ангажимент и да предложи консултации. За да се излезе от трудната ситуация, от фирмите често се изискват мероприятия, намаляващи разходите – например закриване на нерентабилни производствени линии, намаляване на възнагражденията, редукция на работните места, а в много случаи и реструктуриране на дълга.

Анализът на кредитния риск се изразява в съвкупност от процедури и методики за установяване на всички външни и вътрешнобанкови фактори и обстоятелства. В по-тесен смисъл, той се дефинира като процес на установяване настоящата способност на кредитоискателя да изпълнява задълженията си по обслужване на кредита, което установява финансовото му състояние в конкретна икономическа среда и се прави прогностичен анализ, съобразно с очакваните в нея промени през следващите периоди. Следователно анализът на кредитния риск в основни линии се изразява в анализ на кредитоспособността на кредитоискателя с отчитане влиянието на определени външни фактори и обстоятелства

ТРЕТА ГЛАВА

АНАЛИЗ НА РИСКОВИТЕ ЕКСПОЗИЦИИ И ПРОВИЗИИТЕ

1. Рискови експозиции като обекти на анализа

Структурата на активите на банката и тенденциите в техните ръстове разкриват склонността на финансовата институция да поема риск и позволяват да придобие обща представа за нивото и тенденцията на кредитния, пазарния и операционния риск в банковата дейност. Кредитният риск е най-характерният за рисковите експозиции на банките. Носители на кредитен риск са кредитите, инвестициите и вземанията на банката. Тези рискови експозиции са сред най-честите причинители на загуби за банките.

Според проявлението им в банковите баланси рисковите експозиции могат да се класифицират в две основни групи:

- балансови рискови експозиции
- задбалансови рискови експозиции

1.1. Балансови рискови експозиции

В състава на балансовите рискови експозиции се включват:

1. Предоставени кредити от банката.
2. Вземания от банки.
3. Вземания по споразумения за обратно изкупуване на ценни книжа.
4. Портфейл с ценни книжа.
5. Активи за препродажба.
6. Други активи.

- *Предоставените кредити от банката* – кредитният портфейл е носител на най-голям риск за банката. Обикновено класифицираните и проблемните активи са част от кредитния портфейл. Традиционните показатели за анализ и оценка на кредитния портфейл включват обема и тенденцията на просрочените кредити и на кредитите без начисляване на лихва, както и нивото на класификационните групи и тенденцията на класифицираните кредити. За изследването на тези рискови експозиции е необходимо да се отразят тенденциите в просрочените и необслужваните кредити, показани в данните от финансово-счетоводните отчети. Тази информация трябва да се анализира от гледна точка на вероятния бъдещ ефект върху изискванията за класификация и провизиране. Необходимо е да се проследи и ефектът от миграция от редовните към рисково класифицираните експозиции, а също така и допълнителното влошаване в категориите, различни от редовните.

- *Вземанията от банки* – те могат да заемат значителна част от балансовите рискови експозиции. Вземанията от банки биват два вида – лихвени и безлихвени. И двата вида излагат банката на кредитен риск в случаите, в които средствата са вложени в банки с лошо финансово състояние. Трябва да се подчертае, че вземанията от банки с дългосрочен характер са носители на по-голям кредитен риск. Качеството на портфейла с вземания от банки обикновено се оценява, като се анализира обемът на вземанията с по-лошо качество като процент от общите вземания.

- *Вземанията по споразумения за обратно изкупуване на ценни книжа* – тази балансова рискова експозиция обхваща средствата, отпуснати по споразумения за обратно изкупуване на ценни книжа, обезпечени с български ДЦК, ценни книжа на държавни институции или ценни книжа с рейтинг „инвестиционно отличие”, даден от международно признати рейтингови институции.

- *Портфейл с ценни книжа* – големите концентрации на нискокачествени ценни книжа или пък ценни книжа с прекратени плащания са фактор, който следва да се отчита при анализа на рисковия профил на цялостното качество на портфейла. Обикновено с най-висок риск са корпоративните ценни книжа, капиталовите ценни книжа и другите инструменти, за които няма ликвидни пазари.

- *Активи за препродажба* – това са недоходоносни активи, които обикновено са високорискови. Големите портфейли с такива активи могат да имат негативен ефект върху доходността на банката. Този негативен ефект може да се прояви като загуби в резултат на спад в стойността на активите, спад на доходите или увеличение в стойността на разходите по реализирането на тези активи.

- *Други активи* – в тази рискова експозиция се включват деривативите за хеджиране, разходите за бъдещи периоди, нетните отложени данъчни активи, инвестиционните имоти, благородните метали, другите ценности и активи на банката.

2.2. Задбалансови рискови експозиции

В наредба № 8 за капиталовата адекватност на кредитните институции е представена класификация на задбалансовите позиции на банките според степента на риска по тях и конверсионния фактор за приравняването им към балансовите експозиции. При спазването на критерия „степен на риск” задбалансовите експозиции могат да се реструктурират в следните четири групи:

1. Задбалансови експозиции с висока степен на риск
2. Задбалансови експозиции със средна степен на риск
3. Задбалансови експозиции с ниска степен на риск

4. Задбалансови експозиции с нулева степен на риск (безрискови)

Стойността на посочените експозиции се определя, като размерът на неусвоената част от поетия от банката ангажимент се умножи по конверсионен коефициент, както следва:

1. Задбалансови експозиции с висока степен на риск – умножават се с конверсионен коефициент 100 % от отчетната им стойност. Тук се включват:

- гаранции, издадени от банката, които имат характер на заместител на кредит;
- кредитни деривати;
- акцепти;
- джира на полици, неносеци името на друга банка;
- сделки с право на регресен риск;
- неотменяеми акредитиви с характер на кредитни заместители;
- активи по споразумения за окончателни форуърдни покупки;
- форуърд – форуърд депозитите;
- неизплатената част от частично изплатени акции и ценни книжа;
- споразумения за продажба и обратно изкупуване на активи;
- други позиции, носители на висок риск.

2. Задбалансови експозиции със средна степен на риск – умножават се с конверсионен коефициент 50 % от отчетната им стойност. Тук се включват:

- документиран акредитив, издаден и потвърден;
- варианти и обезщетения и гаранции, които нямат характер на кредитни заместители;
- неотменяеми стенд-бай акредитиви, които нямат характер на кредитни заместители;

- неусвоени кредитни линии (споразумения за отпускане на кредит, за купуване на ценни книжа, предоставяне на гаранции или акцепти) с първоначален срок на падеж над една година;
- улеснения за емитиране на ценни книжа и револвиращи улеснения за поемане на емисии;
- други позиции, носители на среден риск.

3. Задбалансови експозиции с ниска степен на риск – умножават се с конверсионен коефициент 20 % от отчетната им стойност. Тук се включват:

- документиращи акредитиви, при които предметът на доставка се явява като обезпечение и други краткосрочни сделки;
- неусвоени кредитни продукти (договори за кредитиране, за закупуване на ценни книжа, за предоставяне на гаранции или акцептни продукти) с първоначален падеж до една година включително, които не могат да бъдат отменени безусловно по всяко време без предизвестие или в които в действителност липсват разпоредби за автоматична отмяна поради влошаване на кредитоспособността на кредитополучателя;
- други позиции, носители на малък риск.

4. Задбалансови експозиции с нулева степен на риск (безрискови) – умножават се с конверсионен коефициент 0 % от отчетната им стойност. Тук се включват:

- неусвоени кредитни продукти (договори за кредитиране, за закупуване на ценни книжа, за предоставяне на гаранции или акцептни продукти), които могат да бъдат отменени безусловно по всяко време без предизвестие или които в действителност съдържат разпоредби за автоматична отмяна поради влошаване на кредитоспособността на кредитополучателя. Потребителските кредитни линии могат да се разглеждат като безусловно отменяеми,

ако в условията се позволява на банката да ги отменя в пълната допустима степен съгласно законите за защита на потребителите и свързаните с тях разпоредби;

- други позиции, които не са носители на риск.

2. Същност, формиране, признаване и оповестяване на провизиите за загуби от обезценка

В МСС 37 Провизии, условни пасиви и условни активи провизията е дефинирана като задължение с неопределени срочност или сума. По смисъла на посочения стандарт провизия трябва да се признава тогава, когато:

- Предприятието има сегашно задължение (правно или конструктивно) като резултат от минали събития.
- Има вероятност за погасяване на задължението да бъде необходим поток ресурси, съдържащи икономически ползи.
- Може да бъде направена надеждна оценка на стойността на задължението.

В стандарта е посочено, че ако тези условия не са изпълнени, не трябва да се признава провизия. За всеки клас провизии предприятието трябва да оповестява:

- Балансовата сума в началото и в края на периода
- Допълнителни провизии, направени през периода, включително увеличенията в съществуващите провизии.
- Използваните суми през периода.
- Неизползваните суми, които са отменени през периода.

- Увеличението през периода на дисконтираните суми, произлизащо от изминалото време и ефекта от настъпили промени в дисконтовия процент.

Кредитната дейност на търговските банки крие определени рискове от загуби за финансовата институция. Редица фактори оказват влияние върху нивото на риска по предоставения кредитен ресурс на предприятията от търговската банка. Като такива могат да бъдат определени:

- наличието на висок относителен дял на просрочените кредити;
- концентрация на кредитни ресурси в предприятия от един отрасъл;
- концентрация на предоставени кредити в икономически свързани предприятия;
- нарастването на относителния дял на предоставените кредити на предприятието спрямо размера на техните депозити;
- предоставени големи кредити на предприятията, чийто размер се доближава до максимално допустимия за съответната банка;
- специфичните кредити, предназначени да обслужват разплащателния процес, които имат характера да се възобновяват;
- недобре обезпечени кредити;
- предоговорени кредити поради влошено финансово състояние на предприятието кредитополучател и др.

Към гореизброените фактори, оказващи влияние върху риска по предоставените кредити се отнася и вътрешноприсъщият риск на кредитите. Последният може да бъде определен като потенциалната възможност всеки един предоставен кредит да се превърне в трудносъбираем. Следователно за посрещането на риска от кредитната дейност и за своевременното покриване на възможните загуби от нея възниква обективна необходимост от заделянето на определени ресурси като специфичен резерв на финансовата институция. Този специфичен резерв са именно провизиите по кредитите.

За да изпълнят своето предназначение провизиите следва да притежават качеството достатъчност. Това качество се третира като международно възприета банкова норма при определянето на техния размер.

При вземането на решение за необходимостта от провизиране се налага пълен анализ на предоставения кредитен ресурс на предприятията, оценяването и структурирането му в определени от търговската банка рискови групи, със съответни коефициенти за необходимите провизии. Като основни задачи при този своеобразен преглед на предоставените кредити се предлагат:

1. Определяне на общия размер на предоставените заемни ресурси.
2. Структуриране на предоставените кредити по основни видове и изследване на техния обем, както и тенденциите в неговите промени.
3. Разкриване и отделяне на проблемните кредити, по които са натрупани просрочени плащания по главници, лихви, такси и др.
4. Структуриране на разкритите проблемни кредити по периодите на забавяне на плащанията.
5. Разкриване и структуриране на предоставени кредити на клиенти, които като бивши кредитополучатели са донесли загуби за търговската банка или се е наложило предоговаряне на предоставените им заеми.
6. разкриване и структуриране на концентрация при предоставянето на кредити, като за критерии могат да се използват:
 - видът на кредита;
 - отрасълът;

- регионът;
 - икономическата свързаност на кредитополучателите.
7. Определяне на конкретните икономически условия в страната на макро- и микроравнище, както и основните тенденции в международните икономически условия.
 8. Установяване характера на кредитната експозиция на търговската банка, което ще рече проследяване на съотношението между общия размер на предоставените кредити и броя на предприятията кредитополучатели. Така се установява дали преобладават предоставените относително малки по размер заеми на голям брой предприятия, или е налице обратната по-високорискова тенденция, а именно малък брой кредитополучатели с висока стойност на предоставените кредити.
 9. Определяне характера (от гледна точка на ликвидност) и вида на обезпеченията по предоставените кредити.
 10. Определяне на способността на получените обезпечения да покриват предоставения кредитен ресурс, което ще рече извеждане на съотношения между справедливата стойност на обезпеченията и размера на предоставените кредити.

За точното извеждане на резултатите от анализа на предоставените кредити с цел определяне на необходимия размер на провизиите по тях е необходимо изготвянето на редица документи и справки в търговските банки. Тези документи трябва ад съдържат основна информация за всеки предоставен кредит от търговската банка. Информацията може да бъде получена изключително бързо от Клиентската картотека и Регистъра на предоставените заеми, където системата на счетоводната отчетност е осигурила съхраняването и актуализирането на хронологично проследена

и систематично предоставена база данни за всеки клиент кредитоплучател.

Оценката на необходимите провизии ще бъде още по-обективна, ако се възприеме и подходът на оценявания не само на настоящето изпълнение на ангажиментите по кредитите от страна на предприятието, но се пристъпи и към прогностичен анализ с цел оценяване на бъдещото изпълнение на кредитните задължения. Предложението за двуаспектно предоставяне на тази оценка се структурира както следва:

- оценка на бъдещото изпълнение на кредитните задължения от предприятията при заложиени прогнози за бъдещото развитие на дейността им.

- прогностичният анализ е изключително полезен за отчитането на риска, свързан със специфичната дейност на кредитополучателя и тенденциите в бъдещото ѝ развитие. Още повече този анализ дава изключителна възможност за многовариантност при определяне на условията. С негова помощ банката кредитор може да получи оценка на необходимите провизии при възприемането на оптимистични, песимистични и реалистични варианти за развитието на дейността на кредитополучателя.

От първостепенно значение за банката кредитор е при определяне на необходимия и достатъчен размер на специфичните резерви да се отчете степента на обезпеченост и ликвидността на обезпечението по провизирания кредит. Отчитането на оценката на обезпечението и степента му на ликвидност може да има прогностичен характер. За получаването ѝ ще се използва информацията от аналитичните счетоводни способности, при изграждането на които за водещи критерии се предлагат:

- видът на обезпечението;
- степента на неговата ликвидност;

- неговият характер, т.е. докато банката може да бъде сигурна че то наистина ще изпълни своето предназначение;
- относителният му дял спрямо кредитната експозиция.

С помощта на предложения модел за индивидуално оценяване на предоставените кредити след обобщаване на данните се получава цялостна оценка на предоставения кредитен ресурс на предприятията. Последното дава реалната възможност за изпълнение на целта на проведения анализ, а именно структуриране на кредитите по възприетите от търговската банка рискови категории и след прилагането на съответните коефициенти към тях получаване на обективна, точна и вярна оценка за размера на провизиите по кредитите, които да притежават качеството достатъчност.

Величината на провизиите по предоставените кредити и критериите за тяхното формиране са обект на нормативно регламентиране. Търговските банки периодично оценяват рисковите си експозиции и формират провизии за покриването на рискове от загуби по критерии, определени от централната банка с Наредба № 9. С тази наредба се определят критериите и начините за оценка и класификация на рисковите експозиции на банките и за установяване на специфичните провизии по кредитен риск, както и контролът по спазване на тези изисквания, упражняван от Българската народна банка.

Тази наредба се прилага от банки, използващи стандартизиран подход за кредитен риск по Наредба № 8 на БНБ от 2006 година за капиталовата адекватност на кредитните институции.

Банките оценяват и класифицират рисковите си експозиции, когато са налице признаци за влошаване финансовото състояние на длъжника или обстоятелства, които са довели до загуби или могат да доведат до загуби от бъдещи събития. Когато дадена банка има повече от една експозиция към лица, които могат да се разглеждат като носители на общ риск, тези

експозиции се класифицират в групата на лицето с най-висока степен на риск.

Всяка банка трябва да разработва политика за оценка на рисковите експозиции и създава вътрешен орган за наблюдение, оценка, класифициране и установяване на специфичните провизии на кредитен риск. Политиката за оценка на рисковите експозиции по реда на наредбата се одобрява от компетентния орган за управление на банката, прилага се последователно и включва най-малко:

1. Отговорностите на звената в банката по прилагане на политиката за установяване на специфичните провизии за кредитен риск;
2. Писмените процедури и механизми за вътрешен контрол на банката за установяване на специфичните провизии за кредитен риск, които включват:
 - а) система за класифициране, която осигурява своевременно разкриване на промените в рисковите характеристики и способността за предприемането на подходящи действия;
 - б) адекватни вътрешни механизми за контрол, обезпечаващи достатъчно информация при определяне на специфичните провизии за кредитен риск;
 - в) ясни функционални връзки между отделните звена в банката, свързани с установяването и прегледа на специфичните провизии;
3. Методологията за оценка на кредитния риск;
4. Системата за управление на кредитния риск, която включва описание на:
 - а) система за определяне степента на кредитния риск, в т.ч. контрол върху въведените кредитни лимити;
 - б) приеманите обезпечения и гаранции;

в) вътрешния процес за периодичен преглед на експозициите и обезпеченията и за наблюдение на просрочията.

Рисковите експозиции се оценяват и класифицират въз основа срока на забавата на изискуемите суми по тях, оценката на финансовото състояние на длъжника и източниците за изплащане на неговите задължения. Оценката на финансовото състояние на длъжника се основава на периодично изискваната и представената от него информация съгласно чл. 61 от Закона за кредитните институции, изключваща финансови отчети и други документи. Оценката на финансовото състояние включва качествения и количествения анализ, които отчитат всички обстоятелства, които биха могли да засегнат погасяването на задълженията съгласно каузите на договора.

Рисковите експозиции на банките се класифицират в четири класификационни групи, както следва:

- Редовни експозиции.
- Експозиции под наблюдение.
- Нередовни експозиции.
- Необслужвани експозиции.

Прекласификация в по-нискорискова класификационна група на експозиция към юридическо лице е допустима, ако експозицията отговаря на всички условия за съответната по-нискорискова класификационна група за следните периоди от време:

1. Не по-малко от 6 месеца за кредитите с месечни погасителни вноски
2. Не по-малко от една година за кредитите с тримесечни или на по-големи интервали погасителни вноски.

Прекласификация в по-нискорискова класификационна група на експозиция към физическо лице може да се извърши без спазване на посочените срокове.

Специфични провизии за кредитен риск са превишаването на балансовата стойност, изчислена по приложимите счетоводни стандарти, над рисковата стойност на експозицията, определена, като договорените парични потоци се намаляват с процент за риск от загуби в зависимост от класификационната група на експозицията и съобразно степента на ликвидност на обезпечението.

Специфичните провизии за кредитен риск се установяват срещу конкретно определени експозиции, класифицирани под наблюдение като нередовни и необслужвани. Те могат да се установяват и за група от експозиции със сходни рискови характеристики, класифицирани като редовни, за покриване на съществуващи загуби и рискове, които не могат да бъдат конкретно определени за всяка отделна експозиция.

Много важен и нов момент в банковото дело, счетоводство и анализ е, че специфичните провизии за кредитен риск по реда на Наредба № 9 на БНБ не са обект на счетоводното отчитане. Те не са елемент на счетоводните разходи на банката, но представляват резерв срещу загуби от бъдещи събития, който участва при изчисляването на капиталовата адекватност на банката. От първостепенно значение на финансовите аналитици и счетоводители в банките е да съзнават и разбират разликата между специфични провизии за кредитен риск и провизии (обезценки) за кредитен риск.

3. Специфични провизии за кредитен риск и провизии (обезценки) за кредитен риск

3.1. Специфични провизии за кредитен риск

Специфични провизии за кредитен риск са превишението на балансовата стойност, изчислена по приложимите счетоводни стандарти,

над рисковата стойност на експозицията, изчислена по реда на чл.12 от Наредба № 9 на БНБ. Рисковата стойност на експозицията се определя, като:

1. Договорените парични потоци се намаляват с процент за риск от загуби в зависимост от класификационната група на експозицията:

- а) за експозиции под наблюдение не по-малко от 10 %;
- б) за необслужвани експозиции не по-малко от 50 %;
- в) за експозиции, класифицирани като загуба – 100 %.

2. Установените по този ред парични потоци се дисконтират чрез прилагане на метода на ефективния лихвен процент, след което се сумират.

Рисковата стойност на експозицията, по която има приемливи обезпечения или гаранции се формира, като към нея се прибавят стойността на приемливите обезпечения или гаранции по Наредба № 8 на БНБ, след прилагане на изчислителните процедури по същата наредба.

3. Когато по експозицията е налице обезпечение, към рисковата стойност се прибавя половината от нетната му реализуема стойност.

Специфичните провизии за кредитен риск се установяват срещу конкретно определени рискови експозиции, класифицирани като рискови експозиции под наблюдение, необслужвани или загуба. Редовни са рисковите експозиции, които се обслужват и за които данните за финансовото състояние на длъжника не дават основание за съмнение, че той ще изплати изцяло задълженията си.

Една рискова експозиция се класифицира като редовна, ако за нея са налице едновременно следните условия:

1. главницата и лихвите се изплащат текущо в съответствие с условията на договора или със забава до 30 дни, но само когато забавата е допусната случайно;

2. длъжникът използва заема за целите, предвидени в договора;

3. банката разполага с достатъчно актуална информация за финансовото състояние на длъжника и източниците за изплащане на неговите задължения, както и други документи, свързани с дейността му;

4. банките не могат да класифицират като редовни балансовите експозиции, възникнали в резултат на изпълнение на задбалансови ангажименти.

Експозиции под наблюдение са рисковите експозиции, при които са налице несъществени нарушения в тяхното обслужване или съществува възможност за влошаване във финансовото състояние на длъжника, което може да постави под съмнение пълното изплащане на задължението. Една рискова експозиция се класифицира като експозиция под наблюдение, ако отговаря на посочените вече или на едно от следните условия:

1. натрупани са просрочени плащания по главницата или по лихвите със забава от 31 до 90 дни;

2. длъжникът използва заема за цели, различни от предвидените в договора;

3. предоговорен е крайният срок на кредит с еднократно погасяване, предоставен на новообразувано дружество или на такова с недобра кредитна история.

Необслужвани експозиции са рисковите експозиции, при които са налице значими нарушения в тяхното обслужване или има данни, че финансовото състояние на длъжника е стабилно, текущите и очакваните му постъпления не са достатъчни за цялостно изплащане на неговите задължения към банката и към другите му кредитори, както и когато има установени слабости с ясно изразена възможност банката да понесе загуба.

Една рискова експозиция се класифицира като необслужвана експозиция, ако отговаря на посочените или на едно от следните условия:

1. натрупани са просрочени плащания по главницата или по лихвите със забава над 180 дни;

2. длъжникът има траен паричен недостиг;
3. длъжникът е обявен в несъстоятелност или е в процес на ликвидация и съществува риск да останат неудовлетворени кредитори;
4. вземането, отразено като балансова позиция, е предмет на съдебно производство или е присъдено от съда на банката, но не е събрано;
5. други условия, даващи основание да се счита, че съществува опасност рисковата експозиция да не бъде изплатена;

Специфичните провизии за кредитен риск могат да се установяват и за група от експозиции със сходни рискови характеристики за покриване на съществуващи загуби и рискове, които могат да бъдат конкретно определени за всяка всяка отделна експозиция.

3.2. Провизии (обезценки) за кредитен риск

Кредитната дейност на банките крие определени рискове от загуби. Редица фактори оказват влияние върху нивото на риска по предоставения кредитен ресурс от банките. Като такива могат да се определят:

- наличието на висок относителен дял на просрочените кредити;
- концентрация на кредитни ресурси в предприятия от един отрасъл;
- концентрация на предоставени кредити в икономически свързани предприятия;
- нарастване на относителния дял на предоставените кредити на предприятията спрямо размера на техните депозити;
- предоставени големи кредити на предприятията, чийто размер се доближава до максимално допустимия за съответната банка;
- специфичните кредити, предназначени да обслужват разплащателния процес, които имат характера да се възобновяват;

- недобре обезпечени кредити;
- предоговорени кредити, поради влошено финансово състояние на кредитополучателите и др.

Към гореизброените фактори, оказващи влияние върху риска по предоставените кредити, се отнася и вътрешноприсъщия риск на кредитите. Следователно за отразяването на риска от кредитната дейност и за своевременното признаване на възможните загуби от нея възниква обективната необходимост от провизирането (обезценяването) на кредитите. За да изпълнят своето предназначение – защита срещу риска, провизиите следва ад притежават качеството достатъчност. Това качество се третира като международно възприета банкова норма при определянето на техния размер.

При вземането на решение за необходимостта от провизиране и прилагането на съответния подход по приложимите счетоводни стандарти (най-вече МСС 37 Провизии, условни пасиви и условни активи) се налага задълбочено оценяване и анализиране на кредитния портфейл, оценяването и структурирането му в определени от търговската банка рискови групи със съответни коефициенти за необходимите провизии. Като основни задачи при този своеобразен преглед на предоставените кредити се предлагат:

1. Определяне на общия размер на предоставените кредитни ресурси;
2. Структуриране на предоставените кредити по основни видове и изследване на техния обем, както и тенденциите в неговите промени;
3. Разкриване и отделяне на проблемните кредити, по които са натрупани просрочени плащания по главници, лихви, такси и др.;

4. Структуриране на разкритите проблемни кредити по периодите на забавяне на плащанията;
5. Разкриване и структуриране на предоставени кредити, които са донесли загуби за търговската банка или се е наложило предоговаряне и преструктуриране;
6. Разкриване и структуриране на концентрация при предоставянето на кредити, като за критерии могат да се използват: видът на кредита; отрасълът; регионът; икономическата свързаност на кредитополучателите;
7. Определяне на конкретните икономически условия в старната на макро- и микроравнище, както и основните тенденции в международните икономически условия;
8. Установяване характера на кредитната експозиция на банката, което ще рече проследяване на съотношението между общия размер на предоставените кредити и броя на кредитополучателите. Така се установява дали преобладават предоставените относително малки по размер заеми на голям брой кредитополучатели или е налице обратната по-високо рискова тенденция, а именно малък брой кредитополучатели с висока стойност на предоставените кредити;
9. Определяне характера (от гледна точка на ликвидност) и вида на обезпеченията по предоставените кредити;
10. Определяне на способността на получените обезпечения да покриват предоставения кредитен ресурс, което ще рече извеждане на съотношения между справедливата стойност на обезпеченията и размера на предоставените кредити.

За точното извеждане на резултатите от анализирането и оценяването на предоставените кредити с цел определяне на стойността на провизиите (обезценките) по тях е необходимо изготвянето на редица

документи и справки в търговските банки. Тези документи трябва да съдържат основна информация за всеки предоставен кредит от банката. Информацията може да бъде получена изключително бързо от Клиентската картотека и Регистъра на предоставените заеми, където счетоводната система е осигурила съхраняването и актуализирането на информация за всеки клиент-кредитополучател.

Оценката на необходимите провизии ще бъде още по-обективна, ако се възприеме и подходът на оценяване не само на настоящото изпълнение на ангажиментите по кредитите, но се присъпи и към прогностичен анализ с цел оценяване на бъдещото изпълнение на кредитните ангажименти. Предложението за двуаспектно представяне на тази оценка се структурира както следва:

- оценка на бъдещото изпълнение на кредитните задължения от кредитополучателите при съществуващите текущи условия на дейност;

- оценка на бъдещото изпълнение на кредитните задължения от кредитополучателите при заложили прогнози за бъдещото развитие на дейността им.

Прогностичният анализ е полезен за отчитането на риска, свързан със специфичната дейност на кредитополучателите и тенденциите в бъдещото ѝ развитие. Още повече този анализ дава много добра възможност за многовариантност при определяне на условията. С негова помощ банката кредитор може да получи оценка на необходимите провизии (преоценки) при възприемането на оптимистични, песимистични и реалистични варианти за развитието на дейността на кредитополучателя.

От голямо значение за банката кредитор е при определяне на необходимия и достатъчен размер на провизиите (обезценките) да се отчетат степента на обезпеченост и ликвидността на обезпечението по провизирания кредит. Отчитането на оценката на обезпечението и степента му на ликвидност може да има прогностичен характер. За

получаването ѝ се използва информацията от аналитичните счетоводни сметки, изградени по следните критерии:

- вид на обезпечението;
- степен на ликвидност на обезпечението;
- характер на обезпечението, т.е. доколко банката може да бъде сигурна, че то наистина ще изпълни своето предназначение;
- относителен дял на обезпечението спрямо кредитната експозиция.

С помощта на предложения модел за индивидуално оценяване на предоставените кредити след обобщаване на данните се получава цялостна оценка на предоставения кредитен ресурс. Последното дава реалната възможност за изпълнение на целта на проведения анализ, а именно структуриране на кредитите по възприетите от банката рискови категории и след прилагането на съответните коефициенти към тях получаване на обективна, точна и вярна оценка за размера на провизиите по кредитите, които да притежават качеството достатъчност.

Стойността на провизиите по предоставените кредити и критериите за тяхното формиране са обект на нормативно регламентиране. Съгласно Закона за кредитните институции банките периодично оценяват рисковите си експозиции и формират провизии (обезценки) за кредитен риск по критерии, определени от БНБ.

4. Обезпечения при предоставяне на кредити

Фундаментален елемент на кредитирането е обезпечението на кредита. Всяка банка изисква от клиента кредитоискател достатъчни по вид, стойност и ликвидност обезпечения, с цел да защити интересите си при сключването на кредитни, гаранционни и други сделки, с което да намали риска от евентуални загуби. До издължаването на разрешения кредит в банката е необходимо да се спазват следните основни изисквания по обезпеченията:

- Реалност – да ги има в наличност, да са оценени и документирани
 - Изключителност – срещу предлаганото обезпечение да няма учредени други ипотечи, залози или други тежести или искания за вземания с предимства, по-високи или равни с тези на банката. Правата, които придобива банката върху обезпеченията трябва да са изрични и неотменими.
 - Достатъчност – обезпечението да покрива вземането на банката, в съответствие с характер на кредитната сделка.
 - Ликвидност – предлаганото обезпечение да е продаваемо
- Обезпеченията, които банките приемат като условие за разрешаване на кредит са: движимо и недвижимо имущество; банкови гаранции; поръчителство; застраховки.

В световната банкова практика отношението към обезпечеността на кредита не е еднозначно. В някои страни за най-надеждно се счита обезпечението със стоково-материални ценности. В практиката на банковото дело на развитите страни няма такава категоричност. Опитът на западните страни показва, че наличието на материално обезпечение не дава пълна увереност за своевременното връщане на банковия кредит. Редица западни икономисти стигат до извода, че кредитите, обезпечени с материални запаси са най-ненадеждните, а кредитите, необезпечени с със стоково-материални ценности (тъй като те се намират в оборот), са по-надеждни.

Материалните запаси са труднообращаеми, обикновено нямат постоянна реализация. Съвсем по друг начин стоят нещата, когато обезпечението е от бързо ликвидни активи или цялото имущество на кредитоискателя.

На практика същността на проблема се свежда до качеството на обезпечението. Ако то е достатъчно и ликвидно, такова обезпечение не трябва да се игнорира и ще бъде полезно за връщането на кредита.

От друга страна няма да е обосновано, ако не се имат предвид положителните качества на бланковите (необезпечени) кредити, особено когато се отнася за първокласни клиенти и гаранتي. В практиката на редица банки в развитите страни необезпечените кредити се предоставят както на юридически, така и на физически лица. При разрешаването на необезпечени кредити на фирми, банките отчитат репутацията на заемоискателя, неговото финансово положение, бъдещите му приходи, предишно спазване на правилата за кредитиране и др. Необезпечените кредити се разрешават на големи производствени и търговски фирми, които са първокласни клиенти на банките, имат квалифицирано ръководство и много добра история на развитие.

Банките разрешават бланкови кредити и на физически лица, но имат предвид стойността на имуществото на клиента, собствеността на жилището, постоянната работа в продължение на много години, своевременното погасяване на предишни кредити и др.

Обезпечението е основополагащ елемент на системата на банковото кредитиране, то обикновено е задължително и е неразделна част от договора за банков кредит, но е прието да се счита като последен вариант при решаването на въпросите за финансирането на един или друг проект или за окончателното връщане на кредита.

5. Показатели за финансово-счетоводен анализ на рисковите експозиции и провизиите в банките

Източници на информация за извеждане на показателите за анализ и оценка на рисковите експозиции и провизиите в банките са:

1. Месечните баланси на банките.

2. Периодичните справки за просрочията и преустановеното начисляване на лихва.
3. Отчетите за класифицираните рискови експозиции и установените специфични провизии за кредитен риск по реда на Наредба № 9 на БНБ.
4. Консолидираните отчети за класифицираните рискови експозиции и установените специфични провизии за кредитен риск по реда на Наредба № 12 на БНБ за надзор на консолидирана основа.

При оценяването и анализирането на рисковите експозиции на банките могат да се използват следните показатели:

1. Проблемни активи като процент от brutните активи.
2. Изменение на проблемните активи през периода.
3. Класифицирани активи като процент от brutните активи.
4. Изменение на класифицираните активи през периода.
5. Просрочени активи като процент от brutните активи.
6. Изменение на просрочените активи през периода.
7. Процент на експозициите „под наблюдение” от brutните класифицирани активи.
8. Процент на „нередовните” експозиции от brutните класифицирани активи.
9. Процент на „необслужваните” експозиции от brutните класифицирани активи.
10. Класифицираните кредити като процент от brutните кредити на нефинансови институции и други клиенти.
11. Необслужваните кредити като процент от brutните кредити на нефинансови институции и други клиенти.
12. Степен на провизираност на активите.
13. Степен на провизираност на вземанията от финансови институции.

14. Степен на провизираност на вземанията от нефинансови институции.
15. Степен на провизираност на класифицираните експозиции.
16. Степен на провизираност на портфейлна основа.
17. Степен на провизираност на задбалансовите ангажменти. [12]

Можем да направим извода, че ако една банка използва по-либерален подход при определянето на провизиите (обезценките) за кредитен риск по приложимите счетоводни стандарти, разликата от провизиите (обезценките) по възприетия от банката подход и по консервативния подход на Наредба № 9 на БНБ формира стойността на специфичните провизии за кредитен риск. Специфичните провизии за кредитен риск по реда на Наредба № 9 на БНБ не са обект на счетоводно отчитане. С тях директно се намалява капиталът на банката.

Заклучение

Банковите кредити са основен източник за формиране на доходите на банките, поради което те се стремят да провеждат и реално провеждат агресивна кредитна политика. Непркъснатото развитие и разрастване на кредитната дейност, разработването на различни кредитни продукти и стремежът за привличането на все повече клиенти обуславя основното място на кредитния риск в структурата от банкови рискове. Фактът, че банките работят главно със средства на своите клиенти, както и съображенията им за рентабилност, ефективност и ликвидност налагат реално оценяване и разумно управление на риска, произтичащ от предоставяните кредити.

Направеното изследване на процеса по управление на кредитния риск дава възможност да се формулират следните по-важни изводи:

Рискът при отпускането на кредити е неизбежен. При всеки кредит, без значение колко добре е обезпечен с провизии и независимо от това, кой е кредитополучателят, съществува потенциална възможност банката да понесе загуба. Най-елементарното обяснение за него е наличието на разлика във времето между момента на предоставяне и момента на погасяване на кредита. Времето е носител на много рискове и е възможно клиент, който винаги е бил коректен в отношенията си с банката, по силата на случайно обстоятелство да се окаже в невъзможност да посрещне задълженията си към нея. Съществуват обаче разлики в размерите на риска и те се обуславят от вида на кредитния риск, от възможностите за измерването му, от методите за неговото предотвратяване и намаляване, както на индивидуалния кредитен риск, така и на портфейлния кредитен риск.

Измерването на кредитния риск на конкретния кредитополучател намира израз в определяне кредитоспособността на клиента. Затова се прави анализ, който има за цел да установи способността и желанието на клиента да върне евентуално предоставения му кредит. Това изисква проучване на историята на компанията, взаимоотношенията ѝ с нейните партньори – клиенти, доставчици, банки и държавни институции. Наблюдава се развитието на стопанската конюнктура, конкуренцията, перспективите за развитие на отрасъла, в това число и на предприятието, извършва се задълбочен анализ на организацията на дейността, техническото и технологично равнище, състава, структурата и състоянието на активите, източниците на тяхното формиране, дела и състоянието на задлъжнялостта, ликвидността, рентабилността и икономическата ефективност на кредитоискателя. Специално внимание се отделя и на източниците за погасяване на кредита. На база направения анализ на кредитния риск на конкретния кредитополучател банката взема решение дали да отпусне кредит и при какви условия. В процеса на усвояване и погасяване на кредита се извършва постоянен контрол, целящ ефективното управление на риска и своевременното откриване и предотвратяване на проблеми по обслужването на кредита. И все пак ако кредитният риск се реализира банката предприема мерки, целящи намаляване на загубите - разсрочване на плащанията само на лихвите или и на главницата на кредита, рефинансиране на дълга, предсрочна изискуемост на лихвите и главницата, ограничаване дейността на клиента в рамките на рентабилните му производства и др. в зависимост от конкретния случай.

Кредитният риск трудно може да бъде анализиран, без да се направи цялостна оценка на кредитния портфейл. Основните фактори, оказващи влияние върху кредитния риск, са диверификацията по вида на кредита, по производствени сектори, по географски район, степен на обзпечение, срок, вид на валутата и преди всичко използваните кредитни стандарти.

Диверсифицирането ще ограничи риска, тъй като приходите ще бъдат защитени по този начин от евентуални загуби, дължащи се на концентрация. Освен това, за да намалят загубите, банките оценяват и провизират кредитните си експозиции от гледна точка на техния риск.

Нерешените проблеми все още са твърде много, но тенденциите са към все по-ефективно управление на кредитния риск. Засилването на конкуренцията в банковата сфера, навлизането на чужди капитали и ноу-хау създават предпоставка за все по-успешно развитие на кредитната дейност в България и непрекъснатото ѝ приближаване до европейските стандарти.

ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА

1. **Стоянов Ст.**, *Анализ и информационно осигуряване на кредитния риск*, София, 2008
2. **Григоров, К., Петров, В.**, *“Анализ на кредитния риск в банките”*, 2007
3. **Стоянов Ст., Фесчийн Д., Башева С.**, *Банково счетоводство*, София 2008
4. **Стоянов Ст., Пожаревска Р., Рангелова Л.**, *Счетоводство на банките*, София 2006
5. **Димитрова Р.**, *Банки и банково обслужване*, София 2005
6. **Меразчиев В., Баташки Г.**, *Банково счетоводство*, Свищов 2010
7. **Стоичкова, О.**, *“Теория на парите и кредита”*, Благоевград, 2001
8. **Радков Р., Михайлов М., Божинов Б.**, *Въведение в банковото дело*, Велико Търново 2004
9. **Стефанова П.**, *Банки и кредитно посредничество*, София 2000
10. Закон за БНБ
11. Закон за кредитните институции
12. Наредба № 8 на БНБ за капиталовата адекватност на кредитните институции
13. Наредба № 9 на БНБ за оценка и клвалификация на рисковите експозиции на банките и за установяване на специфични провизии за кредитен риск
www.bnb.bg